

Міністерство освіти і науки України
Вінницький національний технічний університет

МЕТОДИЧНІ ВКАЗІВКИ
«Матеріали з української мови для підготовки до
незалежного зовнішнього оцінювання
слухачів ЗФМШ. Тести»

Вінниця - 2010

Міністерство освіти і науки України
Вінницький національний технічний університет

МЕТОДИЧНІ ВКАЗІВКИ
«Матеріали з української мови для підготовки до
незалежного зовнішнього оцінювання
слухачів ЗФМШ. Тести»

Затверджено Вченою Радою Вінницького національного технічного
університету як методичні вказівки для слухачів ЗФМШ
Протокол № ___ від „___” _____ 20___ р.

Вінниця ВНТУ 2010

Матеріали з української мови для підготовки до незалежного зовнішнього оцінювання слухачів ЗФМШ. Тести / Л. Є. Азарова, Г. В. Кухарчук, Л. І. Олійник, О. М. Цвіркун. – Вінниця : ВНТУ, 2010. – 89 с.

Рекомендовано до друку Вченою Радою Вінницького національного технічного університету Міністерства освіти і науки України

У методичних вказівках викладено основні теоретичні питання фонетики, графіки, орфоепії, орфографії, будови слова і словотвору сучасної української мови, подано тестові завдання, спрямовані на формування практичних навичок володіння сучасною українською мовою. Ілюстративно-текстовий матеріал містить тестові завдання, граматичні таблиці та схеми.

Для слухачів ІнДП, для студентів вищих навчальних закладів, викладачів-словесників.

Рецензенти:

Н. Й. П'яст, кандидат філологічних наук, доцент

Т. М. Пустовіт, кандидат філологічних наук, викладач

Редактор:

Відповідальний за видання:

Міністерство освіти й науки України
Вінницький національний технічний університет

Л. Є. Азарова
Г. В. Кухарчук
Л. І. Олійник
О. М. Цвіркун

МЕТОДИЧНІ ВКАЗІВКИ

«Матеріали з української мови для підготовки до
незалежного зовнішнього оцінювання
слухачів ЗФМШ. Тести»

Усі цитати, цифровий, фактичний
матеріал та бібліографічні
відомості перевірені, написання
одиниць відповідає стандартам.
Зауваження рецензентів
враховані.

Вимогам, які висуваються до
навчальної літератури, відповідає.
До друку і в світ дозволяю на
підставі §2 п. 15 „Єдиних
правил...”

Автори: _____ Л. Є. Азарова
_____ Г. В. Кухарчук
_____ Л. І. Олійник
_____ О. М. Цвіркун

Проректор з науково-педагогічної
роботи по організації навчального
процесу та його науково-
методичного забезпечення
О. Н. Романюк

Затверджено
на засіданні кафедри мовознавства.
Протокол №__ від _____
Завідувач кафедри
_____ Л. Є. Азарова
(підпис)

ЗМІСТ

Тема 1. ФОНЕТИКА. ГРАФІКА. ОРФОЕПІЯ.....	5
1.1. Звуки і букви. Склад. Наголос.....	5
1.2. Вимова звуків і передача їх на письмі. Буквосполучення <i>йо, ьо</i>	9
1.3. Правопис слів іншомовного походження.....	12
ТЕСТОВІ ЗАВДАННЯ Фонетика. Графіка. Орфоепія.....	15
Варіант № 1.....	15
Варіант № 2.....	16
Варіант № 3.....	18
Варіант № 4.....	20
Варіант № 5.....	22
Варіант № 6.....	23
Тема 2. ЛЕКСИКОЛОГІЯ. ФРАЗЕОЛОГІЯ.....	26
2.1. Лексичне значення слова.....	26
2.2. Лексика з погляду походження і вживання.....	27
2.3. Синоніми. Омоніми. Антоніми. Пароніми.....	31
2.4. Фразеологія.....	33
2.5. Типи словників.....	34
ТЕСТОВІ ЗАВДАННЯ Лексикологія і фразеологія.....	37
Варіант № 1.....	37
Варіант № 2.....	39
Варіант № 3.....	41
Варіант № 4.....	43
Варіант № 5.....	45
Варіант № 6.....	46
Тема 3. БУДОВА СЛОВА. СЛОВОТВІР. ОРФОГРАФІЯ.....	50
3.1. Значущі частини слова. Правопис префіксів.....	50
3.2. Похідні слова. Способи словотворення.....	53
3.3. Зміни приголосних при творенні слів. Складні слова.....	55
ТЕСТОВІ ЗАВДАННЯ Будова слова і словотвір.....	58
Варіант № 1.....	58
Варіант № 2.....	59
Варіант № 3.....	61
Варіант № 4.....	63
Варіант № 5.....	65
Варіант № 6.....	67
Тема 4. ОРФОГРАФІЯ.....	70
ТЕСТОВІ ЗАВДАННЯ Орфографія.....	77
Варіант № 1.....	77
Варіант № 2.....	79
Варіант № 3.....	81
Варіант № 4.....	82

Варіант № 5.....	84
Варіант № 6.....	86
Література.....	88

Тема 1 ФОНЕТИКА. ГРАФІКА. ОРФОЕПІЯ

Фонетика (від грец. *phonetikos* – звуковий) – це розділ мовознавства, у якому вивчається звуковий склад мови.

Орфоепія (від грец. *orthos* – правильний, *epos* – мова, мовлення) – це розділ мовознавства, що вивчає правила літературної вимови.

Графіка (від грец. *grapho* – пишу) – це розділ мовознавства, який вивчає систему умовних знаків для передачі звуків на письмі.

1.1. Звуки і букви. Склад. Наголос

Чи знаєте ви?

1. Що таке звук? Чим голосні звуки відрізняються від приголосних?
2. Які є губні і шиплячі, м'які і тверді; дзвінкі, глухі, сонорні звуки в українській мові?
3. Які звуки позначаються буквами **я, ю, є, ї, щ**?
4. Як записати слово у фонетичній транскрипції?
5. У яких словах пишемо букву **г**?
6. Що таке склад? Як поділити слово на склади?
7. Які особливості наголосу в українській мові?

1. Звук. Голосні і приголосні звуки.

У природі існує необмежена кількість звуків, серед яких окрему групу становлять звуки людської мови. Наша мова звукова.

Звук – це найменша одиниця мови, яку ми вимовляємо й чуємо. Усі мовні звуки поділяються на голосні й приголосні.

Голосні – це звуки мови, в основі творення яких лежить голос. При творенні голосних на шляху видихуваного повітря відсутні перепони. Голосні бувають наголошені (якщо на них падає наголос) і ненаголошені (якщо на них не падає наголос).

Приголосні – це звуки мови, в основі творення яких лежить шум або шум з більшою чи меншою домішкою голосу. При творенні приголосних на шляху видихуваного повітря різні мовні органи створюють перепони, залежно від яких виділяються різні типи звуків.

У сучасній українській літературній мові є 6 голосних і 32 приголосних звуку. Голосні звуки: [а], [е], [и], [і], [о], [у].

На письмі звуки позначаються за допомогою **букв (літер)**. Сукупність букв, розташованих в усталеному порядку, називається **алфавітом (азбукою, абеткою)**. В українському алфавіті 33 букви.

Крім букв, в українському письмі також використовуються нарядкові знаки – апостроф і знак наголосу.

Зверніть увагу! Необхідно розрізняти звуки й букви. Звуки ми вимовляємо й чуємо, а букви – пишемо й бачимо.

2. Типи приголосних звуків.

За місцем розташування перепони на шляху видихуваного повітря розрізняють губні, язикові й гортанний звуки. Губні приголосні творяться за активної участі губ. До них належать: [б], [п], [в], [м], [ф].

За характерним шумом при творенні виділяють, зокрема, шиплячі приголосні: [ж], [ш], [ч], [дж].

Приголосні звуки бувають тверді й м'які. М'якими в українській мові є такі приголосні: [д'], [дз'], [т'], [з'], [с'], [ц'], [л'], [н'], [р'], [й]. М'якість приголосних на письмі позначається м'яким знаком, буквами **я, ю, є**. М'якими є також приголосні перед [і].

Переважає більшість твердих і м'яких приголосних утворює співвідносні пари, наприклад: [с] і [с'], [д] і [д'] тощо.

Не мають парних до себе твердих середньоязиковий [й], губні [б], [п], [в], [м], [ф], шиплячі [ж], [ш], [ч], [дж], а також звуки [г], [к], [х], [г']. Вони можуть лише пом'якшуватися перед [і] та в окремих словах перед [а], [у], [е] (букви **я, ю, є**). Наприклад: *гілка, ніччю, бюст*.

У транскрипції м'якість приголосних позначається знаком ' ([н'іч]), а пом'якшеність – знаком ' ([б'уст]).

Зверніть увагу!

1. М'які і тверді приголосні – це різні звуки. Тому не можна казати, що слова *син* і *сінь* починаються однаковим звуком, адже в першому слові маємо звук [с], а в другому – [с'].

2. Серед губних і шиплячих приголосних немає м'яких звуків.

За участю голосу і шуму в творенні звуків розрізняємо дзвінкі і глухі приголосні. При творенні **дзвінких приголосних** шум переважає над голосом. Наприклад, звуки [б] і [з] – дзвінкі. **Глухі приголосні** утворюються тільки за участю шуму. Наприклад, звуки [п] і [с] – глухі.

Звуки [в], [м], [н], [л], [р], [й], а також відповідні м'які [н'], [л'], [р'] не належать ні до дзвінких, ні до глухих. У цих звуках голос переважає над шумом. Вони називаються сонорними.

Дзвінкі й глухі звуки становлять співвідносні пари. Наприклад, дзвінкому [б] відповідає глухий [п]. Не має співвідносної пари тільки глухий [ф].

Дзвінкі	б	д	д'	з	з'	дз	дз'	ж	дж	г	г'	-
Глухі	п	т	т'	с	с'	ц	ц'	ш	ч	х	к	ф

3. Співвідношення звуків і букв.

Більшість букв українського алфавіту передає один звук. Наприклад, буква *а* позначає звук [а]. Проте повної відповідності між звуками й буквами немає.

Співвідношення деяких звуків і букв

1. Буква «**м'який знак**» звука не позначає, а використовується для позначення м'якості приголосних на письмі. Наприклад: *день* – [ден'].

2. Звук [дж] позначається двома буквами *д* і *ж*; [дз] – буквами *д* і *з*; [дз'] – буквами *д*, *з*, *ь*. Наприклад: *джерело* – [джерело], *дзига* – [дзига], *гедзь* – [гедз']. Сполучення букв *дж* і *дз* позначають два окремі звуки [д] і [ж] та [д] і [з] лише тоді, коли префікс слова закінчується на *д*, а корінь починається на *ж* або *з*. Наприклад: *підживити*, *підземелля*.

3. Буква *щ* завжди позначає два звуки – [ш] і [ч]. Наприклад: *щука* – [шчука].

4. Буква *ї* завжди позначає два звуки – [й] та [і]. Наприклад: *їсти* – [йісти].

5. Букви *я*, *ю*, *є* можуть позначати два звуки ([йа], [йу], [йе]) або один ([а], [у], [е]) та м'якість попереднього приголосного.

Звукове значення букв *я*, *ю*, *є*

Позначають два звуки	Позначають один звук і м'якість попереднього приголосного
1. На початку слова (<i>яма</i> - [йама]). 2. Після голосного (<i>моя</i> - [мойа]). 3. Після апострофа (<i>м'яч</i> - [мйач]). 4. Після м'якого знака (<i>мільярд</i> – [м'іл'йард]). 5. У деяких словах після [й] (<i>фойє</i> – [фоййе]).	Безпосередньо після приголосного (<i>няня</i> – [н'ан'а], <i>любити</i> – [л'убити]).

Зверніть увагу! Букви *я*, *ю*, *є*, *ї* після апострофа позначають два звуки: [йа], [йу], [йе], [йі]. Приголосний перед апострофом вимовляється твердо.

4. Фонетична транскрипція.

Запис слова на письмі за допомогою букв не завжди відповідає його звучанню. Щоб показати, як вимовляється слово, користуються звуковим записом – фонетичною транскрипцією. Наприклад: *ключ* – [кл'уч]; *ящірка* – [йашч'ірка]; *сім'я* – [с'імйа].

У транскрипції:

- запис береться у квадратні дужки;
- кожен звук передається окремим знаком;
- позначається наголос, якщо у слові два і більше складів;
- не використовуються великі букви;
- не використовуються букви *я*, *ю*, *є*, *ї*, *щ*;
- знак ' позначає м'якість приголосних, знак ʹ – пом'якшеність приголосних; знак : – подовження або збіг приголосних; [e^и], [и^е], [o^у] – нечітку вимову голосних;
- на позначення короткої паузи в реченні ставиться похила вертикальна риска (/), на позначення кінця речення або тривалої

паузи (на межі частин складного речення) ставляться дві похилі вертикальні риски (/).

5. Звуки [g] і [ɣ].

У сучасній українській мові розрізняємо звуки [ɣ] і [g].

Звук [ɣ] наближається вимовою до латинського [g]. У сучасній українській мові він вимовляється в невеликій групі слів, здебільшого іншомовного або звуконаслідувального характеру. Наприклад: *аґрус, ганок, гахкати, грати, гніт, гуля, гава, гречний, ґрунт, ґринджоли, ґатунок, гвалт, гедзь, телґотати, дзита, ґудзик, мамалиґа, газда* та ін.

Звук [g] уживається в багатьох українських і запозичених словах. Наприклад: *гай, горіх, сніг*.

У деяких власних назвах правильною є паралельна вимова й написання: *Гданськ і Ґданськ, Гренландія і Ґренландія, Гібралтар і Ґібралтар, Гарібальді й Ґарібальді, Гете й Ґете*.

6. Поділ слова на склади.

Слова в українській мові діляться на склади.

Склад – це частина слова, яка складається з одного чи кількох звуків і вимовляється одним поштовхом видихуваного повітря.

У кожному складі може бути лише один голосний звук, який організовує склад. Склад може складатися тільки з голосного або з голосного і приголосних. Наприклад: *о-лі-вець, книж-ка*.

Склад, що закінчується голосним, називається відкритим. Наприклад: *мо-ре*. Склад, що закінчується приголосним, називається закритим. Наприклад: *дав-ній*.

Зверніть увагу! У слові стільки складів, скільки голосних звуків.

7. Наголос.

Вимова одного зі складів з більшою силою голосу називається наголосом. Склад, на який падає наголос, називається наголошеним, а решта складів – ненаголошеними. Наприклад, у слові *вітер* перший склад – наголошений, а другий – ненаголошений.

За допомогою наголосу іноді розрізняють лексичні значення і граматичні форми слів. Наприклад: *за-мок – замо-к; сті-ни – стіни*.

Більшість слів у нашій мові має один наголос, але складні слова можуть мати два й більше наголоси. Наприклад: *бага-томільйо-нний*. У таких словах один з наголосів є основним, а інші – побічними. Окремі слова можуть мати подвійний наголос. Наприклад: *алфа-віт* і *алфаві-т*.

В українській мові наголос **вільний** (у різних словах припадає на різний за порядком склад), **рухомий** (при зміні форми слова може

перемішуватися) і **силовий** (наголошений голосний вимовляється з більшою силою, ніж інші).

У межах речення голосом може виділятися одне або кілька слів. Таке виділення слова називається **смісловим наголосом**.

Довідниками правильної вимови слів служать **орфоепічний словник і словник наголосів**.

Узагальнення

В українській мові – 6 голосних і 32 приголосних звуки, які на письмі позначаються 33 буквами. Серед приголосних виділяємо м'які і тверді звуки; губні і шиплячі; дзвінки, глухі, сонорні. Серед губних і шиплячих немає м'яких звуків. Звук [й] – м'який. Букви *ц, і* завжди позначають два звуки, а букви *я, ю, є* – або один, або два звуки.

1.2. Вимова звуків і передача їх на письмі.

Буквосполучення *йо,ьо*

Чи знаєте ви?

1. Як вимовляються голосні в наголошеній і ненаголошеній позиції?
2. У чому полягає основна особливість вимови приголосних звуків?
3. Які приголосні й у якій позиції уподібнюються?
4. Як правильно: *легко* чи *лехко*? (Приголосні, що уподібнюються).
5. Які голосні чергуються в українській мові?
6. Які приголосні чергуються в українській мові?
7. Як передається м'якість приголосних на письмі?
8. У яких випадках вживаємо сполучення *йо* і *ьо*?

1. Вимова голосних.

Усі голосні звуки під наголосом вимовляються чітко.

Голосні [а], [у], [і] вимовляються чітко і в ненаголошеній позиції. Наприклад: [мал'унок].

Голосний [о] перед складом з наголосом [у] вимовляється близько до [у] – [о^у]. Наприклад: [зо^узула]. В інших випадках голосний [о] вимовляється чітко.

Голосний [е] в ненаголошеній позиції вимовляється з наближенням до [и] – [е^и], а голосний [и] – з наближенням до [е] – [и^е]. Наприклад: [ве^исло], [пли^еве].

2. Вимова приголосних.

Приголосні в позиції перед голосними і в кінці слова вимовляються чітко. Наприклад: *молоко* – [молоко]. У позиції ж біля іншого приголосного звука всі приголосні крім [в], [м], [н], [л], [р], [й], вимовляються не чітко, бо впливають один на одного й уподібнюються один до одного. Наприклад: *просьба* – [прозба], *учишся* [у^ччи^с:а].

Найчастіше впливає наступний звук на попередній. Ці зміни в більшості випадків бувають лише у вимові, а на письмі не передаються.

Зверніть увагу! Губний приголосний [ф] треба відрізнити від звукосполучень [хв] [кв]. Наприклад: *фігура, факт*, але *квасоля, хвіртка*. В українській мові [ф] уживається, як правило, тільки у словах іншомовного походження. У діалектному мовленні, наприклад, можна почути *фороба* (замість літературного *хвороба*) або *хворма* (замість літературного *форма*).

3. Уподібнення приголосних.

1. Глухі приголосні перед дзвінками у вимові уподібнюються до парних їм дзвінких. Наприклад, пишемо *боротьба*, а вимовляємо [бород'ба]: глухий [т'] уподібнився до дзвінкого [д'], [т'] – [д'].

2. Дзвінкий [г] перед глухими вимовляється як парний глухий [х]. Наприклад: пишемо *легко*, а вимовляємо [лехко], [г] – [х].

3. У префіксах *роз-, без-* дзвінкий [з] перед наступним глухим залежно від темпу вимови можемо вимовляти дзвінко або глухо. Наприклад: [роспи'са□ти] і [розпи'са□ти], [бе'спе□чний] і [бе'зпе□чний]. Пишемо ж тільки *розписати, безпечний*.

4. Тверді приголосні перед м'якими у вимові уподібнюються до парних м'яких. Наприклад, пишемо *пісня*, а вимовляємо [п'і□с'н'а], [с] – [с'].

5. Звуки [з], [ц], [с] перед шиплячими [ж], [ч], [ш] уподібнюються до цих шиплячих. Наприклад, пишемо *приніси*, а вимовляємо [при'н'іш:и], [с] – [ш].

6. Шиплячі [ж], [ч], [ш] перед [з], [ц], [с] уподібнюються до [з], [ц], [с]. Наприклад, пишемо *книжці*, а вимовляємо [кни□з'ці], [ж'] – [з'].

У слові *натхнути* і похідних (*натхнення, натхненний*) пишемо *т* і вимовляє [т], хоча *надихати*.

4. Приголосні, що уподібнюються.

Щоб правильно написати слово з приголосним, що уподібнюється, треба так змінити слово чи дібрати до нього спільнокореневе, щоб після сумнівного приголосного стояв голосний. Наприклад, вимовляємо [молод'ба□], а пишемо *молотьба*, бо *молотити*; вимовляємо [к'і□хті], а пишемо *кігті*, бо *кіготь*.

Написання деяких слів не можна перевірити правилом. У таких випадках треба звернутися до словника й запам'ятати правопис. Наприклад: *вокзал, призьба*.

5. Чергування голосних.

Іноді при творенні чи зміні слів замість одного звука з'являється інший. Наприклад: *стола – стіл, шести – шостий, нести – носити – ніс*. Така зміна звуків називається чергуванням.

Чергування голосних:

- Чергування [о] та [е] з [і]. У багатьох словах української мови відбувається зміна голосних [о] та [е], які стоять у відкритому складі, на [і], якщо склад закривається. Наприклад: *ко-ня* – *кінь*, *о-се-ні* – *осінь*, *се-ло* – *сіл*.

- Чергування [о] та [е] з нулем звуку. При зміні слова голосні [о] та [е] можуть випадати. Наприклад: *садок* – *садка*, *день* – *дня*.

- Чергування [е] з [о] після шиплячих. Наприклад: *четвертий* – *чотири*, *женити* – *жонатий*.

- Чергування голосних у коренях дієслів:

[о] // [а] *схопити* – *хапати*;

[е] // [і] *гребти* – *загрібати*;

[е] // [и] *стерти* – *стирати*;

[е] // [о] *везти* – *возити*.

6. Чергування приголосних.

Звуки [г], [к], [х] чергуються із [з'], [ц'], [с'] та шиплячими [ж], [ч], [ш].

[г] // [ж]: <i>нога</i> - <i>ніжка</i> ; [к] // [ч]: <i>рука</i> - <i>ручка</i> ; [х] // [ш]: <i>вухо</i> - <i>вушко</i> .	Перед голосним [і] приголосні [г], [к], [х] змінюються на [з'], [ц'], [с']: [г] // [з']: <i>нога</i> – <i>нозі</i> ; [к] // [ц']: <i>рука</i> – <i>руці</i> ; [х] // [с']: <i>вухо</i> – <i>у вусі</i> .
--	---

- У коренях дієслів можливі такі чергування приголосних:

[д] // [дж]: *ходить* – *ходжу*, *садити* – *саджу*;

[т] // [ч]: *летіти* – *лечу*, *крутити* – *кручу*;

[ст] // [шч]: *мастити* – *мащу*;

[с] // [ш]: *писати* – *пишу*, *косити* – *кошу*;

[з] // [ж]: *возити* – *вожу*, *мазати* – *мажу*;

[б] // [бл']: *любити* – *люблю*;

[в] // [вл']: *ловити* – *ловлю*;

[п] // [пл']: *купити* – *куплю*;

[м] // [мл']: *ломити* – *ломлю*;

[ф] // [фл']: *графити* – *графлю*;

[зд] // [ждж]: *їздити* – *їжджу*.

Зверніть увагу! Чергуються звуки, а не букви. Чергування відбувається у вимові й передається на письмі відповідними буквами. Тому неправильно казати: «У словах *нести* – *носити* буква *е* прочергувалася з буквою *о*».

7. М'якість приголосних.

М'якість приголосних звуків на письмі передається:

а) м'яким знаком (*хлопець* – [хлоп'ець]);

- б) буквою *і* (ліс – [л'іс]);
 в) буквами *я, ю, є* (хвиля – [хви□л'а]).

8. Сполучення *йо, ьо*.

Іноді виникають сумніви щодо вживання **сполучень букв *йо, ьо*** на письмі. Тому треба знати, в яких саме позиціях у слові можна писати ці сполучення.

Пишемо <i>йо</i> :	Пишемо <i>ьо</i> :
1. На початку слова (<i>йод, його</i>).	Після приголосного для позначення його м'якості перед о (<i>всього, льон, трьох, сьогодні, Ковальов</i>).
2. Після букв, що позначають голосні звуки (<i>район, чийого, завойований</i>).	
3. Після приголосного, переважно на початку складу (<i>батальйон, мільйон, серйозний, Воробйов, Соловйов</i>).	

Зверніть увагу! Сполучення ***йо*** пишеться тільки на початку слова чи складу, а ***ьо*** – лише в середині й кінці складу. Порівняйте: *йо-го, ра-йон, всьо-го, Ли-ньов*.

Узагальнення

Голосні звуки в наголошеній позиції та приголосні перед голосними вимовляються чітко. В інших позиціях звуки вимовляються нечітко, а тому потрібно знати правила їх передачі на письмі. Поширеними у вимові звуків є явища уподібнення, спрощення, чергування.

Букви м'який знак, і, я, ю, є після букв на позначення приголосних вказують, що ці приголосні вимовляються м'яко або пом'якшено.

1.3. Правопис слів іншомовного походження

Чи знаєте ви?

1. Коли пишемо ***и, і*** у словах іншомовного походження?
2. У яких випадках у словах іншомовного походження простежується подвоєння приголосних?
3. Коли пишемо апостроф у словах іншомовного походження?
4. У яких випадках приголосні подовжуються?

1. Букви *и, і* в словах іншомовного походження.

Букву ***и*** пишемо:

• у загальних назвах після ***д, т, з, с, ц, ч, ш, ж, р*** (дев'ять букв) перед буквою на позначення приголосного (*динамо, диплом, риф*). Це так зване «правило дев'ятки»;

• у географічних назвах:

а) які закінчуються на **-ида, -ика** (*Атлантида, Корсика, Мексика*);

б) після **ж, ч, ш, щ, ц** перед приголосними (*Чилі, Алжир, Вашингтон, Чикаго Лейпциг*);

в) у сполученні **-ри-** перед приголосними, крім **й** (*Крит, Париж, Мадрид, але Австрія*);

г) у деяких назвах після **д, т** та в деяких випадках згідно з традиційною вимовою (*Аргентина, Бразилія, Ватикан, Сирія, Сицилія, Братислава, Пакистан*).

Букву і пишемо в усіх інших випадках, а саме:

• на початку слова (*ідея, Іліада*);

• у кінці невідмінюваних слів (*журі, таксі*);

• після приголосних перед голосними, **є, й** (*геніальний, аудієнція*);

• після букв, що не входять до «дев'ятки» (*бізнес*);

• у власних назвах перед приголосними, крім шиплячих (*Лісабон, Міссісіпі, Дідро, Грімм*).

Примітка. Пишемо **и**, а не **і**: а) у словах, що давно засвоєні українською мовою (*бурмистер, лимон, миля, спирт, вимпел, єхидна, кипарис* та ін.); б) у словах церковного вжитку (*диякон єпископ, митрополит* тощо).

2. Подвоєні букви в словах іншомовного походження.

У загальних назвах іншомовного походження приголосні звичайно не подвоюються. Наприклад: *бароко, маса, грип, шасі, комісія, сума, інтермецо*. **Подвоєння зберігається** в таких випадках:

а) в окремих **загальних назвах** (*ванна, тонна, манна, панна, мадонна, нетто, брутто, вілла, бонна, аннали, дурра* (рослина), *мірра* (смола), *пенні, білль, булла, мулла*);

б) у **власних назвах** та похідних від них (*Голландія, Марокко, Мюллер, Ніцца, Руссо, голландський*);

в) при збігу однакових приголосних префікса і кореня, але лише тоді, коли в мові вживається паралельне слово без префікса (*інновація, бо є новація; ірраціональний бо є раціональний*).

3. Апостроф у словах іншомовного походження.

Апостроф у словах іншомовного походження **ставимо** перед **я, ю, є, ї** після:

а) **б, п, в, м, ф, г, к, х, ж, ч, ш, р** (*комп'ютер, кар'єра, Монтеск'є, Руж'є, прем'єр*);

б) **префікса**, що закінчується на приголосний (*ад'ютант, ін'єкція, кон'юнктура*).

Апостроф **не ставимо**, коли **я, ю** позначають один звук [а], [у] і пом'якшують приголосний (*бязь, бюджет, бюро, Мюллер*).

4. М'який знак у словах іношомовного походження.

М'який знак пишемо після **д, т, з, с, л, н** у таких випадках:

а) перед **я, ю, є, ї, йо** (*адьє, конферансьє, ательє, мільярд, каньйон*);
б) відповідно до вимови в кінці слів (*магістраль, Рафаель, але рулон*);

в) відповідно до вимови після л перед буквами на позначення приголосних (*альбатрос, фільм, Нельсон, але залл*).

Узагальнення

У написанні букв **и** та **і**, подвоєних букв, апострофа, м'якого знака треба чітко розрізняти споконвічні українські слова й слова іношомовного походження, бо вони пишуться за різними правилами.

ТЕСТОВІ ЗАВДАННЯ

Фонетика. Графіка. Орфоепія

Варіант № 1

- I. Вкажіть, у якому рядку в усіх словах приголосні тверді.
1. Працювати, життя, хазяїн, монета, година.
 2. Поличка, сила, рік, струна, смужка.
 3. Сказати, полотно, сон, велосипед, весна.
 4. Навчатися, влітку, людина, серце, зірочка.
 5. Сонце, мріяти, море, розмова, береза.
- II. У якому рядку в усіх словах слід писати літеру *г*?
1. ...аньбити, ...аразд, ...оробець, ...уманіст, ...урток.
 2. ...рати, ...арний, ...аз, ...уртожиток, ...ущавина.
 3. ...валт, ...рунт, ...аздиня, ...анок, ...ава.
 4. ...удзик, ...арбуз, ...уркіт, ...уцульський, ...риб.
 5. ...асло, ...елготати, ...олосувати, ...уска, ...рунтопровід.
- III. У якому рядку в усіх словах кількість звуків відповідає кількості букв?
1. Взимку, подвір'я, весняний, олівець, співати.
 2. Криниця, собор, історія, праска, знання.
 3. Сіль, літера, мрія, якір, спадщина.
 4. Струмок, сонячний, вулиця, ранок, сон.
 5. Море, п'ятниця, приїхати, суниця, хліб.
- IV. Вкажіть, у якому рядку літери *я, ю, є, ї* позначають два звуки.
1. Місячний, лисиця, клятва, злякати, гілля.
 2. Життя, пляма, повітря, страусеня, суддя.
 3. Яблуко, приїжджати, з'їсти, пір'їна, явір.
 4. Глянути, свято, стяг, стаття, козеня.
 5. Замовлення, ключ, ряд, подряпати, різниця.
- V. У якому рядку допущено помилку при розташуванні слів у алфавітному порядку?
1. Покровителька, порожній, правда, праска, працювати.
 2. Портфель, правдоподібний, прибудова, примаїструвати, принесений.
 3. Посуд, правосуддя, праслов'янський, приневолений, приносити.
 4. Православний, прималювати, принада, принцеса, полотно.
 5. Практика, прати, примітка, принцип, приписка.
- VI. Вкажіть, у якому рядку в усіх словах можливе чергування приголосних звуків при словозміні чи словотворенні.
1. Садити, світити, вчити, дерти, вимірювати.
 2. Мостити, пекти, ловити, любити, хотіти.
 3. Дробити, оформлювати, стерегти, брати, везти.
 4. Берегти, їздити, кликати, мести, жити.
 5. Бігти, кришити, ломити, терти, упирати.

VII. Визначте, у якому рядку в усіх словах приголосні глухі.

1. Тіньовий, скоринка, тинятися, котити, комар.
2. Морок, кіготь, холод, проїзд, двері.
3. Монах, ховрах, кожух, темний, коло.
4. Спека, спати, поспіх, чаша, посуха.
5. Безлад, малий, гриміти, страх, гора.

VIII. Вкажіть, у якому рядку в усіх словах *дж* і *дз* позначають один звук.

1. Підземний, віджити, відзоріти, дзвонар, джунглі.
2. Підзолистий, піджарити, дзвеніти, дзбан, дзенькіт.
3. Дзюркіт, джміль, джерело, дзьоб, дзеркало.
4. Підживлення, джаз, кукурудза, відзвучати, джем.
5. Підзорний, підзахисний, джоуль, джазовий, підзвітний.

IX. У якому рядку в усіх словах можливе чергування голосних звуків при словозміні чи словотворенні?

1. Гатити, водопій, сон, мох, шелест.
2. Особа, пшоно, череда, вовк, студент.
3. Голова, слово, осінь, Канів, день.
4. Стояти, сім, джерело, тінь, берег.
5. Вітер, женити, сторона, колгосп, рот.

X. Виберіть рядок, у якому в усіх словах приголосні дзвінкі.

1. Додавати, будинок, режисер, зріз, лев.
2. З'їзд, ворог, левада, пити, раса.
3. Одяг, доба, здогад, дуб, дід.
4. Рада, волошка, лити, перстень, словник.
5. Згуба, драма, летючий, список, мити.

XI. Вкажіть, у якому рядку в усіх словах звуки уподібнюються.

1. Рости, безбережний, анекдот, рясний, вокзал.
2. Молотьба, березняк, якби, житловий, роздавати.
3. Розпач, розчесати, бездарний, безхмарний, легкий.
4. Легко, дочці, пісня, розширити, честь.
5. Грядка, бігом, днями, дзвін, доля.

XII. Визначте, у якому рядку в усіх словах є м'які приголосні.

1. Пісня, світло, ранок, косуля, політ.
2. Дятел, сокира, листя, переліт, колиска.
3. Буряк, місяць, квітка, сокіл, лис.
4. Ведмідь, ряска, каченя, сопілка, мороз.
5. Дядько, лялька, няня, дяк, люлька.

Варіант № 2

I. У якому рядку в усіх словах приголосні тверді?

1. Садовод, складність, князювати, найменший, врожай.
2. Ковзати, скоринка, однокласник, переклад, саджати.
3. Козак, льодяний, навчати, апельсин, розумний.

4. Берег, вечірка, горіховий, друкар, займенниковий.
 5. Звук, слово, комплексний, кораблик, механізм.
- II. Вкажіть, у якому рядку в усіх словах є спільний звук.
1. Вісь, сів, сивий, ясний, син.
 2. Деревій, весна, вітер, павутина, кавун.
 3. Віхоть, вогкий, кухня, хутір, фартух.
 4. Жених, дочці, дріжджі, череда, ціп.
 5. Тільки, пташка, тушкан, тюль, тема.
- III. У якому рядку в усіх словах кількість звуків відповідає кількості букв?
1. Помешкання, папка, солов'ї, сказати, мірка.
 2. Модниця, наклеїти, дзьоб, пташка, прогулянка.
 3. Зозуля, полька, саджанець, день, по-материнськи.
 4. Чудово, земля, міліметр, знати, єдність.
 5. Будувати, шкільний, наука, червоний, невміння.
- IV. У якому рядку в усіх словах літери я, ю, є позначають один звук?
1. Значення, помилитися, співає, помічниця, знання.
 2. По-моєму, муляти, пом'якшувати, м'ята, купатися.
 3. Пляма, копієчка, малювати, краєзнавчий, наживляти.
 4. Ляльковий, осідання, переїхати, сперечатися, малюнок.
 5. Нянька, обвітрювати, пообіцяти, муляр, м'ясо.
- V. З'ясуйте, у якому рядку допущено помилку при розташуванні слів у алфавітному порядку.
1. Долина, доля, драже, дріботіти, дяк.
 2. Заговорити, загубити, зажура, заколотник, залоза.
 3. Обміняти, оборона, овація, огортати, ознака.
 4. Реквізит, режисер, ремінь, рефлекс, рецепт.
 5. Анкета, анонс, апетит, апокриф, апостроф.
- VI. Вкажіть, у якому рядку в усіх словах можливе чергування приголосних звуків при словозміні чи словотворенні.
1. Кріпити, крастися, плести, дерти, нести.
 2. Могти, стерегти, пустити, кидати, вимірювати.
 3. Дробити, бігти, знаходити, виростити, молотити.
 4. Посадити, бити, полоти, брати, везти.
 5. Святити, молоти, красти, шити, терти.
- VII. З'ясуйте, у якому рядку в усіх словах літери **я, ю, є** позначають два звуки.
1. Боягуз, злюка, боєць, алюміній, хрящ.
 2. Кольє, коляда, розіб'ю, зоря, п'яльця.
 3. Пояс, вояж, сум'яття, велюр, куля.
 4. Лящ, бюро, хом'як, єпископ, ключ.
 5. Заєць, в'юн, віяло, п'єса, кар'єра.
- VIII. Вкажіть, у якому рядку всі слова розташовано в алфавітному порядку.
1. Галка, гомін, географ, гроно, глобус.

2. Галас, геометрія, гіркота, гончар, гукнути.
3. Горбань, гуркіт, геній, гарба, гроза.
4. Гумовий, грак, голова, груша, грім.
5. Гачок, гербарій, гімназист, горобина, голод.

IX. Вкажіть, у якому рядку в усіх словах можливе чергування голосних звуків при словозміні чи словотворенні.

1. Піч, чекати, вільний, порох, джерело.
2. Брати, вікно, сон, смерть, ложечка.
3. Брехати, земля, гора, берег, лев.
4. Затирати, осінь, камінь, город, шовк.
5. Ворота, вісь, слово, болото, Харків.

X. Вкажіть, у якому рядку в усіх словах відбувається уподібнення звуків.

1. Стіл, свято, звісно, щастя, весняний.
2. Чесно, тести, рясний, дзюрчати, хвоя.
3. Зчистити, розжарити, зшити, дочці, льотчик.
4. Вогко, книжка, грядка, списати, низько.
5. Слива, зняти, постіль, сонце, тиждень.

XI. Вкажіть, у якому рядку в усіх словах є м'які приголосні.

1. Таранька, матеріальний, безсмертність, олень, альманах.
2. Факультет, ухвалити, камінь, рука, зошит.
3. Книжка, дуб, батько, мати, дерево.
4. Велосипед, апельсин, лимон, тополя, філософія.
5. Торговець, вікно, річка, мільйон, бібліотека.

XII. Вкажіть, у якому рядку всі слова слід писати з літерою *г*.

1. ...овір, ...рунт, ...олка, ...ріти, ...олота.
2. ...азда, ...ава, ...анок, ...ніт, ...атунок.
3. ...аньба, ...арбуз, ...азета, ...удзь, ...віздок.
4. ...азель, ...уля, ...айморит, ...амір, ...онити.
5. ...олод, ...олсуорсі, ...адюка, ...уральня, ...еркулес.

Варіант № 3

I. У якому рядку в усіх словах можливе чергування приголосних?

1. Допомога, морж, колодязь, друг, баржа.
2. Круча, дача, праця, морока, перець.
3. Спориш, миша, дух, кожух, вісь.
4. Вазу, перечу, кажу, бачу, дружу.
5. Брести, просити, водити, садити, ростити.

II. Вкажіть, у якому рядку кількість букв відповідає кількості звуків.

1. Чабан, ромашка, опозиція, непевний, прогулянка.
2. Наснага, голова, повертається, танцівниця, віяти.
3. Сміятися, книга, плакати, розум, пурхати.
4. Дзьоб, насміятися, їзда, гумор, розв'язаний.
5. Драма, танок, мова, парта, щабель.

III. З'ясуйте, у якому рядку в усіх словах літери **я, ю, є** позначають два звуки.

1. Ярмо, об'єкт, спересердя, поєдинок, оформлення.
2. Юрист, яблуко, єдиний, п'яти, лілея.
3. Набиватися, малюнок, рядок, об'єктив, царювати.
4. Щастя, об'єднати, забуття, каяття, родючий.
5. Єдність, забавляти, ювелір, пояс, яскравий.

IV. Визначте, у якому рядку всі слова розташовано в алфавітному порядку.

1. Борона, відживати, вабити, подружжя, контракт.
2. Дивак, дим, ласий, палати, канцелярія.
3. Рости, симпатія, знахар, витівки, ручка.
4. Відгук, шофер, автомобіль, скромний, писати.
5. Вибори, відмикати, відміна, вносити, вороний.

V. З'ясуйте, у якому рядку в усіх словах приголосні тверді.

1. В'ялий, люлька, метал, обстріл, залізниця.
2. Людина, напруга, журнал, коваль, стільчик.
3. Кобзар, перина, банкет, сорок, бант.
4. Вчений, заїзд, папороть, картина, вологість.
5. Засновник, первоцвіт, малятко, буква, м'якість.

VI. У якому рядку допущено помилку при розташуванні слів за алфавітом?

1. Пава, паляниця, пам'ять, пан, планета.
2. Павук, пакунок, перегортати, пестоці, подарунок.
3. Парость, перелаз, питання, плем'я, повість.
4. Парк, пелюстка, перевал, підліток, пісня.
5. Переїзд, пильно, південний, промінь, плита.

VII. Вкажіть, у якому рядку в усіх словах можливе чергування голосних звуків при словозміні чи словотворенні.

1. Лоб, Київ, водопій, ложечка, мій.
2. Дохід, вести, нога, дерево, мох.
3. Слово, вечір, могти, шовк, мороз.
4. Борода, сон, село, вишня, шосте.
5. Студент, шерсть, лід, гонити, осінь.

VIII. Вкажіть, у якому рядку в усіх словах приголосні глухі.

1. Сік, край, село, п'ятірка, людина.
2. Опік, масло, нектар, дзвін, число.
3. Сапа, тік, шапка, опис, спектися.
4. Небо, іменини, чоло, залізо, хмара.
5. Дош, чекання, веселка, сонячний, вітер.

IX. У якому рядку в усіх словах слід писати літеру **г**?

1. Заслу...а, ...рунт, на...орода, ка...ат, ла...ідно.
2. На...ода, ...олова, ...усак, ...удзик, па...орб.
3. ...арбуз, ма...ніт, ...усар, па...ін, за...адка.
4. ...ава, ...анж, ...ел...отати, ...уля, ...рунтовний.

5. На...олос, ...їлка, ...лей, ле...енда, коле...а.
- X. Вкажіть, у якому рядку в усіх словах приголосні дзвінкі.
1. Ліра, упіймав, ранок, вікно, парк.
 2. Задум, намір, мороз, ранній, вірно.
 3. Найняти, нарада, мода, дарунок, зміна.
 4. Майка, лінивий, район, віра, марка.
 5. Лампа, рама, рій, лійка, воля.
- XI. У якому рядку в усіх словах відбувається уподібнення приголосних звуків?
1. Ребро, журба, діжка, стегно, стіл.
 2. Сільський, пісня, кузня, спорт, стіна.
 3. Радість, вишня, розповідь, казка, вітряк.
 4. Гребти, скосити, сміх, сікти, діжка.
 5. Безжурний, приніши, зшивати, зчепити, зважся.
- XII. Вкажіть, у якому рядку в усіх словах літери **я, ю, є** позначають один звук.
1. Пюре, пісня, обновляти, лялька, рясно.
 2. Яблуко, тяжко, позбутися, побачитися, теля.
 3. Маяк, єпископ, їжак, їсти, юнга.
 4. Їхати, флотилія, їстівний, яблуня, нявкати.
 5. Сузір'я, доля, меню, місяць, лихварювати.

Варіант № 4

- I. Правильну вимову відображає фонетичний запис слів у рядку:
1. Зозуля [зозул'а].
 2. Обеліск [обе^нл'іск].
 3. Джерельце [джирел'це].
 4. Зсування [с:уван'а].
- II. Звук [ф] вимовляється в усіх словах у рядку:
1. ..осфор, ..аза, ..іртка, ..астун.
 2. ..абрика, ..асад, ..ацький, ..иля.
 3. ..азан, ..лет, ..акел, ..илина.
 4. ..орма, жира..а, ..артух, ша..а.
- III. Відкритими є склади в усіх словах у рядку:
1. Проміння, учениця, сонячний, палахкотіти.
 2. Кульбаба, багатопверховий, грамота, воля.
 3. Правило, вісімка, завдання, мальований.
 4. Література, відзив, одноманітний, морепродукти.
 5. Праця, видзвонити, горобина, засинати.
- IV. Ненаголошений звук [o^н] мають усі слова в рядку:
1. Одуд, посувати, покласти, соломіна.
 2. Цьому, клоун, можу, новина.
 3. Тому, кожух, голубка, молю.

4. Розум, ховати, кому, попіл.

V. Правильно поділено для переносу всі слова в рядку:

1. Свідо-цтво, звіт-ний, ма-йоріти, под-звонити.
2. Тьмя-ний, пові-стю, тьох-кати, пере-дплата.
3. Передно-ворічний, авто-ритет, мар-мур, мрі-я.
4. Бай-дужий, ллеть-ся, Пе-тренко, під-їхати.
5. Під-ступний, хо-джу, ща-сливий, дзень-кнути.

VI. Порушено норми чергування **у - в** у рядку:

1. Постать у вікні, сказати у відповідь.
2. Риба в воді, відпочивати у Алушті.
3. Сонце в небі, птах у височині.
4. Мешкати у Вінниці, перебувати у Львові.
5. У вагоні метро, додати в узвар.

VII. Усі слова мають більше букв, ніж звуків, у рядку:

1. Яблунька, захищати, сузір'я, кукурудзяний.
2. Дзенькіт, мандрівка, ягідка, батьківщина.
3. Дріжджі, армія, клейонка, піддашся.
4. Шипшина, запитання, приятель, ховається.
5. Довгодзьобий, знання, джунглі, підземелля.

VIII. Установіть відповідність між буквами та їхнім звуковим значенням:

Звукове значення

1. Завжди позначають сполучення двох звуків.
2. Позначають один звук.
3. Мають подвійне значення.

Букви

- А є, я, ю
Б г, ф, и
В ь, й, є
Г щ, ї

IX. Установіть відповідність між словами та уподібненнями приголосних, що в них відбуваються:

Уподібнення приголосних

1. Тверді перед м'якими.
2. Глухі перед дзвінками.
3. Дзвінки перед глухими.

Приклади

- А казка, мороз
Б вогко, зсипати
В вокзал, просьба
Г навесні, для

X. Ненаголошений звук **[u^е]** мають усі слова в рядку:

1. Минати, котик, зима, зошит.
2. Одинак, метелик, колискова, лист.
3. Дитина, дивно, кубики, тихо.
4. Наливати, злива, засинати, димар.
5. Крикливий, пиріг, пилка, сипати.

XI. Порушено норми чергування **і-й** у рядку:

1. Сміливі й мужні, Олександр і Дмитро.
2. Море й озеро, півонії і айстри.
3. Батьки і діти, кравець і швець.
4. Вітер і гроза, бабуся й дідусь.

5. Мова й література, чорне і біле.

XII. Усі слова мають більше звуків, ніж букв, у рядку:

1. Хвилина, узлісся, пісенька, дзвінкий
2. Ясніти, світання, пролісок, каламуть
3. Віяти, прощатись, джміль, дев'яносто
4. Під'їзд, Євген, мрія, щастя
5. Ходжу, здається, шабель, дьоготь

Варіант № 5

I. Усі приголосні звуки тільки дзвінки в рядку:

1. Надія, нафта, орден, гедзь.
2. Млин, зірка, роз'їзд, дерево.
3. Гедзь, огляд, родина, змагання.
4. Належний, легкий, орел, девіз.

II. Усі приголосні звуки тільки глухі в рядку:

1. Фікус, папуга, цукати, тьохкати.
2. Капуста, пакетик, сахатися, ціпочок.
3. Ситечко, тапочки, пайок, часопис.
4. Тактика, щастити, сестриця, цятка.

III. Однакова кількість букв і звуків у кожному слові в рядку :

1. Воля, діяльний, листя.
2. Зм'якшиться, цвях, європеєць.
3. В'ється, погода, латаття.
4. Дзвінок, хвиля, свято.

IV. Той самий голосний звук позначають усі підкреслені літери у рядку:

1. Сестра, озеро, пшениця, вечеря.
2. Кишеня, стежина, кисіль, вимпел.
3. Город, дорогий, голубка, загоїти.
4. Зерна, весла, очерет, клен.

V. Той самий приголосний звук позначають усі підкреслені літери у рядку:

1. Агітація, парашут, азимут, тяжко.
2. Відділ, аудієнця, вдячний, одягти.
3. Джерело, весілля, безвілля, падолист.
4. Плесо, стиха, парус, колос.

VI. Усі слова вимовляються зі звуком [г] у рядку:

1. (г, г)едзь, (г, г)ава, (г, г)анок, (г,г)гаразд.
2. а(г, г)рус, (г, г)азда, (г, г)рунт, (г, г)уля .
3. дзи(г, г)а, джи(г, г)ун, нез(г, г)рабний, джи (г, г)іт.
4. (г, г)атунок, (г, г)удзик, вимо(г,г)а, перема(г,г)ати.

VII. Уподібнення приголосних звуків за м'якістю відбувається в слові:

1. Весна.
2. Свято.
3. Люстерко.

4. Брунька.

VIII. Уподібнення приголосних звуків за дзвінкістю відбувається в слові:

1. Отже.
2. Зшити.
3. Дужче.
4. Зважся.

IX. Уподібнення приголосних звуків відбувається в усіх словах у рядку:

1. Безшумний, доріжка, вишеньці, просьба .
2. Дьогтю, кузня, пругкий, казка.
3. Піднігтьовий, зцідити, боротьба, співачці.
4. Двигтить, стіжки, зчистити, сережка.

X. Чергування голосних звуків можливе в усіх словах у варіанті:

1. Шести, загір'я, весна, суміжний.
2. Зірка, ніжка, говірка, дірка.
3. Вільний, гідний, шкільний, міський.
4. Стіл, молодість, корінь, ремісник.

XI. Чергування приголосних звуків можливе в усіх словах у рядку:

1. Паризький, пастух, печиво, стіжечок.
2. Перевіз, переліт, послуга, сміх.
3. Птиця, порох, посуха, сторож.
4. Поспіх, поріг, свекруха, Хортиця.

XII. Правильну вимову відображає фонетичний запис слів у рядку:

1. Розсипати [рос:ипати], здається [здайет'с'а].
2. Бджілка [бджілка], розумний [розумні].
3. Ллється [л':ец':а], істотні [істот'н'і].
4. Миліше [ми'ліше], дзвін [дзв'ін].

Варіант № 6

I. Позначте термін, який слід поставити на місці прямокутника:

буква ↔ ↔ слово ↔ словосполучення ↔ речення ↔ текст

1. Основа.
2. Склад.
3. Морфема.
4. Фонема.
5. Мова.

II. Позначте правильне висловлювання:

1. У слові *яблуко* – 3 голосні літери.
2. У слові *яблуко* – 2 дзвінки літери.
3. У слові *яблуко* – 3 голосні звуки.
4. У слові *яблуко* – 2 голосні звуки.
5. У слові *яблуко* – 4 голосні літери.

III. Позначте рядок, у якому всі слова мають однакову кількість звуків:

1. Ходжу, їжак, від'їзд, день.

2. Шука, ягня, плющ, жолудь.
3. Їсти, джміль, лук, льон.
4. Дзьоб, диня, кущ, ідея.
5. Ганок, гудзик, їжджу, м'який.

IV. Позначте рядок, у всіх словах якого наголос падає на один і той же (за порядковим номером) склад:

1. Книга, ярмо, ірис, ніжний.
2. Морква, ялина, калина, зелений.
3. Цукерка, братство, кияни, інструмент.
4. Береза, умію, підземний, іти.
5. Громовий, відступ, боротися, веселий.

V. Позначте рядок, у всіх словах якого всі приголосні звуки дзвінкі:

1. Здоров'я, буква, людина, бджола.
2. Розмова, блакить, книга, вік.
3. Лозина, калина, ялина, мрія.
4. Комаха, мураха, сонце, зима.
5. Мідь, різдво, рідня, базар.

VI. Позначте рядок, у всіх словах якого всі приголосні звуки глухі:

1. Шука, шишка, кафе, пекти.
2. Казка, значення, автомобіль, сосна.
3. Хата, щастя, хижак, чай.
4. Дух, кошик, писк, печиво.
5. Пісок, піджак, жакет, тиша.

VII. Позначте рядок, у всіх словах якого всі приголосні звуки позначають один звук:

1. Гість, користь, сонний, кущ.
2. Звук, яруга, дзига, чашка.
3. Щільно, вільно, листя, під'їзд.
4. Літо, осінь, хащі, вікно.
5. День, б'є, трава, відзначити.

VIII. Позначте рядок, у всіх словах якого всі приголосні звуки тверді:

1. Город, масив, вояк, буря.
2. Байкар, синок, в'юнок, боягуз.
3. Джем, чорнило, палац, короп.
4. Бузок, борона, болото, бульбашка.
5. Думка, смерека, буття, вал.

IX. Позначте рядок, у якому всі слова пишуться і вимовляються однаково:

1. Магазин, калина, день, осінній.
2. Боротьба, життя, візник, кажуть.
3. Щастя, казка, синій, високо.
4. Умиваєшся, холодний, пісня, біляк.
5. Морозний, двірник, віник, читається.

X. Позначте рядок, у якому потрібно вставити однакову літеру у всіх словах:

1. Ле..кий, во..кий, бі..ти, ді..тяр.
2. Соло..кий, бри..кий, боро..ьба, зага..ковий.
3. Бря..кіт, ба..кий, сли..ько, бу..ковий.
4. Ва..кий, ді..ка, до..ка, дорі..ка.
5. Кри..кий, во..зал, кі..ті, кри..ти.

XI. Позначте рядок, у всіх словах якого при словотворенні відбувається чергування приголосних:

1. Стиха, ніж, грак.
2. Подруга, брат, круг.
3. Ріка, дзвін, бігти.
4. Горох, наріччя, розлогий.
5. Дорога, ківш, козак.

XII. Правильну вимову відображає фонетичний запис слів у рядку:

1. Заквітчаний [закв'іч:аніі], глядач [гл'адач].
2. Мідь [м'ід'], жінка [жінка].
3. Льон [л'он], обходжу [обходжу].
4. Чекання [че^нкан'а], повість [повіс'т'].

Тема 2 ЛЕКСИКОЛОГІЯ. ФРАЗЕОЛОГІЯ

Лексикологія (від грец. *lexikoz* – словесний, словниковий і *logos* – учення) – це розділ мовознавства, який вивчає словниковий склад мови.

Фразеологія (від грец. *phroses* – вираження, *logos* – вчення) – це розділ мовознавства, який вивчає фразеологізми.

2.1. Лексичне значення слова

Чи знаєте ви?

1. Що таке лексичне значення слова?
2. Чим однозначні слова відрізняються від багатозначних?

1. Лексичне значення слова

Слово є основною, базовою одиницею мови. З ним пов'язані всі інші мовні одиниці (звуки, морфеми, словосполучення, речення).

Кожне слово має певне значення. Абсолютна більшість слів – повнозначні. Вони мають і лексичне значення (позначають предмети, явища, дії тощо), і певні граматичні значення. Неповнозначним (службовим) словам властиве тільки граматичне значення (*з, в, але, і, ж*).

Лексичне значення слова – це те, що слово означає, це його внутрішнє значення, зміст, закріплений досвідом народу. Основним у лексичному значенні слова є те поняття, що виражається цим словом. Наприклад, поняття «наодинці з ким-небудь» закріпилося у слові *віч-на-віч*.

Усю сукупність слів у мові й усю сукупність значень, що закріпилися за словами, прийнято позначати терміном «**лексика**».

2. Однозначні і багатозначні слова.

Однозначні слова називають якимсь одне поняття, ознаку чи явище тощо. Наприклад: *step* (великий безлісий, вкритий трав'янистою рослинністю, рівнинний простір); *новостворений* (який недавно або щойно створили), *плеєр* (прилад для відтворення і прослуховування). Однозначними є власні назви, числівники, більшість термінів та ін.

Багатозначні слова мають два або більше значень. Наприклад, слово *сідати* означає: 1) займати місце; 2) приступати до роботи, що виконується; 3) стати ув'язненим 4) приземлятися; 5) обмежити себе чимось у харчуванні (*сідати на дієту*).

У багатозначних словах, як правило, одне значення є прямим, а решта – перенос ними. **Пряме значення** ще називають первинним, воно найменше пов'язане з контекстом, а **переносне значення** – вторинним. Переносні значення виникають на основі прямого. Наприклад, слово *великий* має одне пряме значення («значний за розміром, за кількістю») та

декілька переносних («дорослий»; «який має велику сил прояву» – *великий мороз*; «важливий»; «геніальний»).

У деяких словах прямим може бути не одне значення, а кілька, хоч і серед таких є головніше. Наприклад: *факс* (1. Апарат з друкувальним пристроєм для приймання та передавання інформації засобами телефонного зв'язку. 2. Повідомлення, передане або прийняте таким приладом. 3. Номер абонента для такого зв'язку).

Розрізняють три види переносного вживання слова: **метафора** (перенесення назви з одного предмета на інший за подібністю, зовнішньою схожістю); **метонімія** (перенесення назви з одного предмета на інший, які співвідносяться між собою); **синекдоха** (словесний прийом перенесення назви цілого на його частину і, навпаки, назви частини на цілий предмет).

Узагальнення

Лексичне значення слова – це те, що слово означає. Службові слова не мають лексичного значення. Багатозначні слова мають кілька лексичних значень.

2.2. Лексика з погляду походження і вживання

Чи знаєте ви?

1. Чим власне українські слова відрізняються від запозичених?
2. Коли доречно вживати запозичені слова?
3. Які слова належать до активної лексики, а які – до пасивної?
4. У чому відмінність між історизмами і архаїзмами?
5. Які особливості вживання загальноновживаних і стилістично забарвлених слів?
6. Що таке діалектизми, жаргонізми, просторічні слова?
7. Що таке професіоналізми і терміни?

1. Власне українські і запозичені слова.

Слова неоднакові за часом виникнення і за походженням. Українська лексика формувалася протягом багатьох століть у певних зв'язках з іншими мовами. Тому з погляду походження у складі лексики сучасної української мови виділяємо дві групи слів: власне українські та запозичені. Перша група слів становить найбільшу частину лексичної системи.

Власне українські слова – це слова, що з'явилися у процесі формування української мови. Переважна їхня кількість утворилася на основі лексичного складу спільнослов'янської і давньоруської мов. Наприклад: *батьківщина, лелека, чемність, гай, багаття, хурделиця, сіяч, капуста, горище, хвіртка, хустина, смуга, мрія, красень* тощо.

Запозиченими називаються слова, які ввійшли до словникового складу української мови з інших мов. Наприклад: *аргумент, турнір,*

фортеця, алфавіт, бінокль, танк тощо. Одними з найдавніших є запозичення з грецької та латинської мов.

Приклади запозичених слів:

- з грецької: *корабель, парус, ангел, Галина, синтаксис, метафора, театр, хор*;
- з латинської: *Валерій, Максим, аудиторія, екзамен, університет, студент, меридіан*;
- з німецької: *кран, верстат, бригадир, бухгалтер, шприц, бутерброд, шайба*;
- з російської: *самовар, завод, гармоніст, книголюб, паровоз*;
- з французької: *жанр, романс, акордеон, спектакль, пальто, десерт, бульйон*;
- з польської: *герб, маляр, тесля, повидло, ринок, скарга, шухляда*;
- з англійської: *експрес, тролейбус, спорт, футбол, шхуна, фільм, джемпер*;
- з італійської: *арія, тріо, соло, опера, композитор, газета, фонтан, балкон*. Про значення та походження запозичених слів можна дізнатися зі словника іншомовних слів. Пояснення деяких з них даються також у тлумачному словнику.

У складі української лексики виділяються старослов'янізми – слова, що їх засвоїла українська мова зі старослов'янської (церковнослов'янської) мови. Наприклад: *глас, древо, глава, воздвигнути, огненний, предтеча, глашатай, приязнь*. Старослов'янська мова – найдавніша слов'янська писемна мова, поширена в IX ст. в Болгарії, Македонії, Сербії, Моравії, а з 988 року (введення християнства) – на Русі.

2. Запозичені слова.

Немає мови, в якій, крім власних, не було б слів, засвоєних з інших мов. Це пояснюється тим, що народи не живуть відокремлено один від одного, вони завжди підтримували й підтримують між собою економічні, політичні, культурні зв'язки.

Використання запозичених слів є важливим джерелом поповнення словника будь-якої мови. Без них майже неможливе сучасне спілкування. Проте словами іншомовного походження не треба зловживати. Їх доречно вживати тоді, коли вони не мають відповідників й усталилися з певним значенням в українській мові: *банк, бюджет тариф, чек* тощо. В інших випадках краще надавати перевагу слову рідної мови: уживати *терпимість* замість *толерантність*, *згода* — замість *консенсус* тощо. Тільки вжиті доречно і в потрібній кількості запозичені слова не ускладнюють мовлення і сприймаються цілком природно.

3. Активна і пасивна лексика.

За частотою вживання у словниковому складі української мови можна виділити активну і пасивну лексику.

До активної **лексики** належать слова, що повсякденно використовуються всіма або частиною мовців у тій чи іншій сфері суспільного життя і не мають відтінку давності чи новизни. Наприклад: *сад, математика, журналіст, спокій, п'ятнадцять, високо*.

До пасивної **лексики** належать слова, які не належать до повсякденного мовного вжитку. Це неологізми та застарілі слова.

Неологізми – це нові слова, які з'явилися в мові і ще не ввійшли до активної лексики. Наприклад: *скутер, пентхауз, провайдер, роумінг*. Причина появи неологізмів – виникнення нових предметів, явищ, понять, процесів у суспільному житті. Неологізми з часом можуть стати загальноновживаними. Наприклад, у певний час неологізмами були слова *трактор, комбайн, магнітофон, холодильник, космонавт, приватизація, валюта, дискотека* тощо. Тепер ці слова – загальноновживані. Інші неологізми довше зберігають відтінок новизни: *космодром, візажист, імпічмент*.

4. Застарілі слова.

Застарілі слова бувають двох типів: архаїзми та історизми. Разом з неологізмами вони становлять пасивну лексику.

Архаїзми – це слова, які вийшли з активного, повсякденного вжитку, бо були замінені іншими словами. Наприклад: *перст (палець), уста (губи), зріти (бачити), свічадо (дзеркало), чата (варта), ланіти (щоки), каламар (чорнильниця)*.

Історизми – це слова, які вийшли з активного вжитку через те, що зникли поняття, явища, які вони позначали. Наприклад: *жупан, війт, запаска, мушкет, дворянин, поміщик, соха*.

Зверніть увагу! Архаїзми нерідко вживаються в художній літературі з певною стилістичною метою – для передачі піднесеності, урочистості або зневаги, іронії. Історизми ж уживаються в історичній літературі або в художніх творах, коли потрібно відтворити певну історичну епоху, колорит давнього життя. Вони не виконують певної стилістичної функції, а є нейтральними словами, тобто, назвами речей, явищ, процесів тощо, які характеризували певний історичний період.

5. Лексика зі стилістичного погляду.

Зі стилістичного погляду лексика сучасної української мови поділяється на загальноновживану та стилістично забарвлену.

Загальноновживані **слова** вільно, без будь-яких обмежень вживаються в усіх стилях мови, їм не властиве емоційно-оцінне забарвлення. Це назви речей, рослин, тварин, явищ природи і суспільного життя тощо.

Наприклад: *чоловік, хата, липа, пшениця, жовтий, близький, летіти, боротися, жито, сніг, коровай, бачити, знати, завтра, тиждень.*

Стилістично забарвлені **слова** використовуються лише в окремих стилях чи в одному з них. Наприклад: *благословенний, здатність, парубійко, злodyга, фотосинтез.*

До стилістично забарвленої лексики належить:

- наукова лексика (*молекула, синтаксис*);
- офіційно-ділова лексика (*розпорядження, декларація*);
- емоційно-забарвлена лексика (*козаченько, рюмсати, телепень*).

6. Діалектизми, жаргонізми, просторічні слова.

Діалектизми – це слова, які вживають люди певної місцевості. Ці слова здебільшого не зрозумілі тим, хто живе в іншій місцевості. Наприклад: *боцян (чорногуз), крумплі (картопля), кришка (зелень для борщу), реля (гойдалка), когут (півень), зимно (холодно), газда (господар).* Діалектні слова територіально обмежені і не входять до лексичного складу української літературної мови.

Для пояснення значень діалектних слів існують спеціальні словники діалектів. Деякі найбільш уживані діалектні слова вміщені в тлумачному словнику з поміткою *діал.* (діалектне).

Зверніть увагу! Виразні, яскраві, образні діалектизми завжди збагачували українську літературну мову. Але вузькодіалектні слова ускладнюють спілкування, взаєморозуміння між людьми, тобто, знижують комунікативні властивості мови. Уживання діалектизмів може бути виправдане в художньому стилі. Письменники використовують їх у своїх творах для того, щоб передати місцевий колорит, специфіку побуту та особливості мовлення людей певної території.

Просторічні слова – це слова, що вживаються за обставин невимушеної, переважно побутової розмови. До них належать: а) слова нелітературні, наприклад, *сюдою, тута, здрасте, невдобно*; б) слова, яким властивий відтінок зниженості, згрубілості, наприклад, *ляпати (говорити), витріщатися (дивитися), жерти (їсти), телепень (дурень).*

Жаргонізми – це спеціальні літературні й напівлітературні слова та вислови, які вживає група людей, об'єднаних спільними інтересами, звичками, родом занять. Наприклад: *зрізатися (на екзаменах), кльовий (гарний), велік (велосипед).*

Просторічних слів та жаргонізмів варто уникати в повсякденному спілкуванні.

7. Професіоналізми і терміни.

Професійні слова – це слова, що вживають люди тієї чи іншої професії. Наприклад: *сівозміна, озимина (аграрії), швартовий (моряки), алебастр, кельма (будівельники).* Існує професійна лексика водіїв,

шаhtarів, лікарів, учителів, бухгалтерів, юристів, акторів тощо. Найбільш уживані професіоналізми подаються в тлумачних словниках. Вони можуть супроводжуватися позначеннями, які вказують, з якими спеціальностями пов'язані слова. Наприклад: *техн.*, *морськ.*, *військ.*

Зверніть увагу! У мові відбувається процес переходу професійних слів у загальноновживані. Наприклад: *екран*, *конус*, *комбайн*. Крім того, окремі слова можуть уживатися і як професійні, і як загальноновживані. Наприклад: *гніздо* (1. Влаштоване або пристосоване птахами місце. 2. *лінгв.* Група слів одного кореня. 3. *військ.* Заглиблення в окопі); *барабан* (1. Ударний музичний інструмент. 2. *техн.* Деталь у різних машинах і механізмах. 3. *архіт.* Циліндрична чи багатогранна частина будівлі, на яку спирається купол).

Терміном називається спеціальне слово, яке вживають для позначення конкретного поняття з якоїсь галузі знань. Наприклад: *синтаксис*, *фразеологія*, *омоніми* (мовознавство), *чисельник*, *косинус*, *квадрат* (математика), *гастрит*, *запалення*, *ендокардит* (медицина). Значення термінів пояснюється в тлумачних термінологічних словниках.

Узагальнення

З погляду походження всі слова української мови поділяються на власне українські та запозичені. За частотою вживання виділяють активну й пасивну лексику. У пасивній лексиці виділяють застарілі слова (архаїзми, історизми) і неологізми. Зі стилістичного погляду лексика поділяється на загальноновживану та стилістично забарвлену.

2.3. Синоніми. Омоніми. Антоніми. Пароніми

Чи знаєте ви?

1. Що таке синоніми? Які їхні стилістичні функції?
2. Що таке омоніми? Як не сплутати омоніми з багатозначним словом?
3. Що таке антоніми? Яка їхня стилістична функція?
4. Що таке пароніми? Чому вони вимагають особливої уваги мовців?

1. Синоніми.

Синоніми (від грец. *sinonymos* – однойменний) – це слова, що мають близьке чи однакове лексичне значення, але різний звуковий склад. Слова-синоніми об'єднуються в одну групу, яка називається синонімічним рядом. Наприклад: 1. *Горе*, *біда*, *лихо*, *нещастя*; 2. *Нудьга*, *сум*, *жаль*, *туга*. Багатозначне слово може мати декілька синонімічних рядів. Наприклад: *тихий (чоловік)* – *слухняний*, *лагідний*, *мовчазний*; *тихий (голос)* – *слабкий*, *приглушений*, *ледве чутний*; *тихий (хід)* – *безшумний*, *повільний*, *неквапливий* тощо.

Кожен синонімічний ряд має стрижневе слово, що виражає найзагальніше значення. Це слово стилістично нейтральне (емоційно не забарвлене), найбільш уживане.

Правильне використання синонімів у мовленні допомагає точно й образно висловити думку, реалізувати певні емоції. Українська мова має розгалужену синоніміку, що свідчить про її повноцінний розвиток і багатство її виражальних засобів.

Зверніть увагу! Синонімічні функції виконують евфемізми – слова чи словосполучення, які пом'якшують враження від висловленого, називаючи певні поняття непрямию, опосередковано. Наприклад: *говорити неправду* (замість *брехати*), *нерозумний* (замість *дурний*).

2. Омоніми.

Омоніми (від грец. *homos* – однаковий, *опута* – ім'я) – це слова, однакові за звучанням, але різні за лексичним значенням. Наприклад: *ліра* (музичний інструмент) і *ліра* (грошова одиниця); *три* (числівник) і *три* (дієслово); *склад* (приміщення) і *склад* (частина слова).

Омоніми не слід плутати з **багатозначними** словами. Лексичні значення омонімів не пов'язані між собою, а між значеннями багатозначного слова існують зв'язки, деякі з них можуть бути переносними. Наприклад: слова *череда* (трав'яниста рослина) і *череда* (гурт свійських тварин) – омоніми; слово *череда* (1. гурт свійських тварин; 2. неорганізована група людей) – багатозначне.

Зверніть увагу! При омонімії маємо різні слова, а при багатозначності – одне слово з різними значеннями.

У художніх творах омоніми можуть вживатися для творення **каламбурів**. Наприклад: *Песик шишку з лісу ніс і подрянав нею ніс* (В. Плахотников)

3. Антоніми.

Антоніми (від грец. *anti* – проти, *опута* – ім'я) – це слова з протилежним значенням.

Антоніми виступають парами. Наприклад: *чорний* – *білий*, *день* – *ніч*, *вгорі* – *внизу*, *там* – *тут*. Багатозначне слово може мати кілька антонімічних пар залежно від кількості його значень. Наприклад: *свіжий* (хліб) – *черствий*, *свіжий* (погляд) – *застарілий*, *свіжа* (газета) – *давня*.

Антоніми допомагають висловити протилежні думки точно і дохідливо, яскраво й образно показати різні явища навколишнього світу. Вони широко використовуються в народній творчості.

Зверніть увагу! Слова типу *білий* – *небілий*, *холодний* – *нехолодний* не є антонімами, бо перше слово стверджує наявність ознаки, а друге – просто її заперечує. Проте слова *воля* – *неволя*, *друг* – *недруг* є антонімами, бо в цих випадках префікс *не-* формує слово з новим значенням.

4. Пароніми.

Пароніми (від грец. *para* – біля, *опута* – ім'я) – це слова, які близькі за звучанням, але різні за значенням. Наприклад: *адресат* – *адресант*, *дипломат* – *дипломант*, *музикальний* – *музичний*, *ефективний* – *ефектний*, *абонемент* – *абонент*, *економний* – *економічний*, *заступник* – *замісник*, *воєнний* – *військовий*.

Незначна різниця у вимові паронімів спричиняє труднощі в їх засвоєнні, стає причиною помилок, зокрема неправильної заміни одного слова іншим. Тому потрібно уважно стежити за вживанням слів і за потреби звертатися до тлумачного словника чи словника паронімів, щоб уточнити значення слова.

Узагальнення

Синоніми мають близьке чи однакове лексичне значення, але різний звуковий склад. Омоніми – звучать однаково. Але мають різне лексичне значення. Антоніми – протилежні за значенням. Слова-омоніми треба відрізняти від багатозначних слів. Синоніми, омоніми, антоніми широко вживаються як художні засоби.

Особливо уважним треба бути при вживанні паронімів.

2.4. Фразеологія

Чи знаєте ви?

1. Чим фразеологізм відрізняється від звичайного слова?
2. Які джерела української фразеології?
3. Яка роль фразеологізмів у мовленні?

1. Фразеологізми.

Фразеологізми – стійкі сполучення слів, за значенням близькі до окремих повнозначних слів. Наприклад: *бити байдики* (ледарювати), *пекти раки* (червоніти), *рукою подати* (близько), *ахіллесова п'ята* (вразливе місце).

За загальним лексичним значенням фразеологізм відповідає окремому слову, але це значення не впливає зі слів, які входять до його складу.

У реченні фразеологізми виступають одним членом речення.

Основні ознаки фразеологізмів:

- складаються з кількох слів;
- лексично неподільне сполучення;
- усталеність порядку слів;
- стійкість граматичних категорій;
- за лексичним значенням дорівнюють одному слову (в реченні є одним членом речення).

2. Джерела української фразеології.

Джерелами української фразеології є:

- народна мова (*дати гарбуза, облизня піймати, як корова язиком злизала*);
- крилаті вислови видатних людей (*Караюсь, мучусь, але не каюсь* (Т. Шевченко));
- професійна лексика (*грати першу скрипку; куди голка, туди й нитка*);
- вислови античних часів, а також біблійні (*сізіфова праця, альфа і омега, вавилонське стовпотворіння, ієрихонська труба*);
- переклади іншомовних висловів (*дивитися крізь пальці* – з німецької).

3. Роль фразеологізмів у мовленні.

У художній літературі фразеологізми допомагають відтворити найтонші відтінки значення, схарактеризувати предмет, явище чи ситуацію, дати їм відповідну оцінку. Доречно вжиті, вони впливають на читача або слухача, допомагають виразніше передати думки, роблять розповідь яскравішою, надають мовленню емоційного забарвлення.

Узагальнення

Фразеологізми є окрасою української мови. За лексичним значенням вони відповідають окремому слову, але це значення не впливає з лексичних значень слів, які входять до їхнього складу. Фразеологізми широко використовуються в розмовному й художньому стилях мовлення.

2.5. Типи словників

Чи знаєте ви?

1. Які найвизначніші словникові праці в Україні?
2. Чим енциклопедичні словники відрізняються від лінгвістичних?
3. Які є види лінгвістичних словників?

1. Українські словники.

Словникова справа в Україні має давні традиції. Першою словниковою працею в Україні був «Лексис...» Лаврентія Зизанія, виданий у 1596 р. у Вільні як додаток до його граматики слов'янської мови. У 1627 р. в Києві було видано словник Памви Беринди, в якому подавався переклад слів старослов'янської мови тогочасною українською книжною мовою. Першим словником, який фіксував лексику нової української літературної мови, був невеличкий словничок, доданий до першого видання «Енеїди» І. Котляревського (1798 р.). Визначним явищем

української лексикографії став чотиритомний «Словарь української мови» (1907-1909 рр.). упорядкований Б. Грінченком.

Найбільшими словниками в українській лексикографії є: а) «Словник української мови» в 11-ти томах (1970-1980 рр.), у якому пояснено значення 135 тисяч слів; б) «Великий тлумачний словник сучасної української мови» (2001 р.), реєстр якого становить 170 тисяч слів.

2. Енциклопедичні і лінгвістичні словники.

В **енциклопедичних** словниках подають відомості про предмети, явища, історичні події, видатних діячів, про різні поняття, які позначають тими чи іншими словами. Статті супроводжуються ілюстраціями (малюнками, таблицями, діаграмами тощо). Наприклад: «Шевченківський словник», «Українська літературна енциклопедія», «Енциклопедія українознавства».

У **лінгвістичних** словниках пояснюються слова з погляду лексичного значення, походження, правопису, наголошення тощо. Фіксовані у словниках слова, що утворюють словникові статті, подаються з певними позначками, довідками, ілюстраціями. Оскільки слово як основний об'єкт опису можна розглядати у багатьох аспектах, то відповідно до характеру опису загальномовні словники поділяються на різні види.

3. Види лінгвістичних словників.

<i>Вид</i>	<i>Суть словника</i>
Тлумачні	З'ясовано лексичні значення слів, стисло подано довідки правописного характеру, типові поєднання цього слова з іншими, фразеологічні звороти («Словник української мови» в 11-ти томах. – К., 1970-1980)
Перекладні	Подано переклади слів. Вони бувають дво-, тримовними і більше («Українсько-російський словник» у 6-ти томах)
Етимологічні	Висвітлено етимологію (походження) слова, зміну значень слів («Етимологічний словник української мови» в 7-ми томах)
Орфоепічні	З'ясовано особливості вимови того чи іншого слова та його наголошення («Орфоепічний словник» М. Погрібного)
Орфографічні	Подано нормативне написання слів
Синонімічні	Подано згруповані в синонімічні ряди слова-синоніми
Антонімічні	Подано антонімічні пари слів

Фразеологічні	Пояснено значення і вживання фразеологізмів
Діалектні	З'ясовано значення і межі поширення діалектних слів
Термінологічні	Подано значення термінів з певних галузей знань
Власних імен	З'ясовано значення власних імен, прізвищ
Морфемні	Слова поділено на морфеми
Історичні	Подано слова і звороти з різних пам'яток з перекладом цих слів сучасною мовою
Мови письменників	Зафіксовано слова і звороти з художніх текстів з тими значеннями, яких їм надав митець

Узагальнення

Словники бувають двох типів: енциклопедичні й лінгвістичні. Серед лінгвістичних словників виділяють тлумачні, перекладні, етимологічні, орфографічні, орфоепічні, термінологічні та ін.

ТЕСТОВІ ЗАВДАННЯ

Лексикологія і фразеологія

Варіант № 1

I. Виберіть речення, в якому неправильно вжито слово *неділя*.

1. У неділю дідусь з онуком пішли гуляти у зимовий парк (З підручника).
2. Була неділя, тихий час дозвілля (М. Рильський).
3. Вербна неділя — назва християнського свята (За словником).
4. Одна неділя має сім днів (З розмови).
5. Від неділі до неділі — все в одному ділі (народна творчість).

II. У якому рядку всі виділені слова у словосполученнях вжито в переносному значенні.

1. *Золота* нива, *гіркий* полин, *солodka* цукерка.
2. *Білий* сніг, *високий* будинок, *тихий* крик.
3. *Читати* книгу, *гартувати* сталь, *іти* з товаришем.
4. *Холодний* погляд, тверда *рука*, *гірка* правда.
5. *Летіти* літаком, *українська* мова, *світло* знань.

III. Виберіть рядок, у якому слова становлять синонімічний ряд.

1. Мовчазливий, мовчазність, мовчазна, мовчанка, мовчати.
2. Мовчазний, говіркий, говірка, мовчун, мова.
3. Мовчазний, небалакучий, неговіркий, маломовний, небагатослівний.
4. Слово, словник, префікс, закінчення, суфікс.
5. Мовчати, говорити, слухати, кричати, шептати.

IV. У якому рядку правильно підібрано антоніми до слова *велепень*?

1. Гігант, силач.
2. Високий, міцний.
3. Великий, значний.
4. Вернигора, титан.
5. Ліліпут, карлик.

V. Якими лексичними одиницями є слова *заїзд* — *з'їзд*, *зброя* — *збруя*?

1. Синонімами.
2. Антонімами.
3. Омонімами.
4. Паронімами.
5. Фразеологізмами.

VI. Знайдіть рядок, у якому до складу словосполучень входять омоніми.

1. Гостре слово — гострий зір, тихий голос — тихе життя.
2. Чисте небо — чисті руки, ламати голову — ламати кригу.
3. Старий клен — старі погляди, вершина Карпат — вершина слави.
4. Леліти літаком — линути думкою, битий тугою — бита цегла.
5. Гостра коса — дівоча коса, електричний розряд — спортивний розряд.

VII. У якому рядку всі виділені слова у словосполученнях вжито в прямому значенні?

1. *Солодкий* сон, *жовтокоса* осінь, *море* пшениці.
2. *Золоте* сонце, *темні* думки, *солодке* життя.
3. *Солодка* кава, *срібна* ложка, *тепла* хустка.
4. *Сива* голова, *рожеві* мрії, *вушко* голки.
5. *Молода* трава, *багатий* місяць, *голови* соняшників.

VIII. До слів якого рядка не можна підібрати синонімів?

1. Коза, клен, підмет, метр, Вінниця.
2. Милий, іти, достиглий, гора, багатий.
3. Дотепний, поле, крик, їжа, думати.
4. Горіти, гострий, короткий, сум, волосся.
5. Клопотання, їхати, дорога, дорогий, дім.

IX. Знайдіть рядок, у якому всі слова є однозначними.

1. Гострий, година, заєць, лихий, летіти.
2. Хустина, Київ, термометр, відмінок, ангіна.
3. Голова, залізний, Дніпро, гарячий, дихати.
4. Надійність, земля, мова, сухий, говорити.
5. Яловичина, стіл, Оболонь, Дністер, рука.

X. До слова *батько* вжито синонім із відтінком урочистості у реченні:

1. Він під вишнею скарб закопав, — пояснив Іван. — А батя там яму викопали.
2. Добре дітям, доки в них є отець і мати.
3. «Мамо» вимовляє, а коли вже говоритиме «тато»?
4. Неньо у Василя був людиною статечною й неквапливою.

XI. Негативне емоційне забарвлення має синонім до слова *говорити* в реченні:

1. Народ письменний страх, бував у всяких школах, говорить він на сотні язиках.
2. Як прийде Хоцінський у гості, в'ється коло моїх дітей, цвенькає до них по-польськи.
3. Олексі й Меланці здавалося, що син уже все розуміє, дарма що він не розмовляє.
4. У житті заведено: що коли дошкуля, той про те й промовля.

XII. Антонімічну пару слів ужито в реченні:

1. Не знали солдати розпачу ніколи, хоч знали горе і журбу.
2. Він пізнав гіркоту поразок і відступу.
3. Не спізнавши болю од розлуки, не спізнаєш радості стрічання.
4. Це та Галя, з якою вони росли, з якою ділили колись радість і щастя.

Варіант № 2

I. Знайдіть рядок, у якому всі слова є багатозначними.

1. Клімат, дар, тримати, закінчення, периметр.
2. Підняти, аптека, бронхіт, бузок, залізний.
3. Важкий, гарячий, виходити, багаж, брат.
4. Древній, розбити, білий, синонім, уран.
5. Червоніти, вільний, погроза, підмет, грип.

II. Яке із значень слова *відбивати* є переносним?

1. Ударами відокремлювати частину від цілого; наприклад: *відбити шматочок каменя*.
2. Повертати назад силою, боєм; наприклад: *відбити Умань*.
3. Ударами пошкодити що-небудь в організмі; наприклад: *відбити печінку*.
4. Чітко й урочисто вимовляти слова; наприклад: *відбивати кожне слово*.
5. Відкидати зустрічним ударом; наприклад: *відбити м'яч*.

III. Знайдіть рядок, у якому всі слова є однозначними.

1. Україна, суниця, овес, суфікс, прикметник.
2. Добрий, палкий, старий, кривий, високий.
3. Малий, крило, ряд, сила, тепло.
4. Окреміє, інший, сіяти, сказати, скакати.
5. Останній, котрий, сонце, щавель, квочка.

IV. Яке із значень слова *голова* є прямим?

1. Особа, яка керує зборами, засіданням; наприклад: голова зборів.
2. Частина тіла людини або тварини; наприклад: похитати головою.
3. Основне, головне в чому-небудь; наприклад: хліб — усьому голова.
4. Перші ряди, передня частина чого-небудь; наприклад: голова колони.
5. Продукт харчування у вигляді кулі; наприклад: голова цукру.

V. Виберіть речення, до складу якого входить антоніми.

1. Говорили-балакали, сіли і заплакали (Народна творчість).
2. А лисичка не дорогою побігла, а путівцем, навпростець (Народна творчість).
3. П'яний, соковитий дух ішов від живої розпареної землі (О.Гончар).
4. Сльозами горю не поможеш (Народна творчість).
5. Добро не пропадає, а зло умирає (Народна творчість).

VI. Які слова для створення колориту використано в жартівливому вірші «Гей, стрільці, хапайте луки та й біжіть бігом на луки! »?

1. Синоніми.
2. Антоніми.
3. Пароніми.
4. Омоніми.
5. Фразеологізми.

VII. Яке лексичне значення має слово *золото* у реченні?

Не золото, не долари й дукати, насущний хліб був завжди був у ціні (Д. Луценко).

1. Людина, гідна поваги.
2. Розкіш.
3. Благородний метал жовтого кольору.
4. Ласкаве звертання до людини.
5. Золотисте забарвлення чого-небудь.

VIII. До складу якого рядка входять омоніми?

1. Легкий птах— легкий шелест, відкрити книгу— відкрити збори.
2. Гострий кут — тупий кут, важка робота — легка робота.
3. Величезний дуб — гігантський дуб, хоробрий воїн — сміливий дуб.
4. Дерев'яна лава — вулканічна лава, ручка дверей — ручка дитини.
5. Скласти руки — узяти себе в руки, гострий язик — мати довгий язик.

IX. Вкажіть, у якому рядку синоніми відрізняються стилістичним забарвленням.

1. Давній, старий, колишній, древній, старовинний.
2. Верхівка, вершина, маківка, шпиль, гребінь.
3. Сміятися, реготати, хіхикати, шкіритися, скалити зуби.
4. Активний, діяльний, беручий, невтомний, енергійний.
5. Лагідний, м'який, спокійний, тихий, ласкавий.

X. Синонімом у дужках НЕ МОЖНА замінити виділене слово в реченні.

1. За визначенням соціологів, *престиж* (авторитет) нині – одна з цінностей людини.
2. А там неподалік видніється двір гладкого *багатиря* (багача).
3. У кімнаті непомітно відновила *жвава* (бадьориста) бесіда.
4. Повертаючись із міста, Марко цілу дорогу *теревенив* (базікав).

XI. Емоційного забарвлення НЕ МАЄ виділене слово в реченні.

1. Клим щосили *шкваркнув* своєю безкозиркою об землю.
2. Марина так *жбурнула* миску, що мало не розбила.
3. Карпо ухопив грудку глини й *кинув* вниз.
4. Тимко *швиргнув* занозу на землю.

XII. До слова «*засновник*» ужито синонім без відтінку урочистості в реченні.

1. Іван Котляревський — зачинатель нової української літератури.
2. У Світлоярську всі пам'ятали, що фундаторами їхнього села були Щусі й Самусі.
3. Одного дня він дістав запрошення на збір організаторів товариства.
4. Родоначальником нової української літератури вважають Т. Шевченка.

Варіант № 3

I. У якому рядку подано синоніми до запозичених слів *негоціант, афіша, нюанс, аплодисменти, бард*?

1. Меценат, картина, нота, аплодувати, боян.
2. Продавець, запрошення, можливість, турбота, митець.
3. Купувати, оголосити, відтінити, плескати, поетизувати.
4. Продавати, запросити, відтинати, турбуватися, співати.
5. Купець, оголошення, відтінок, оплески, поет.

II. Вкажіть, у якому рядку всі слова є застарілими.

1. Розмова, суфікс, сокіл, блакить, рейтинг.
2. Почуття, лексика, модальність, мармур, мушля.
3. Свобода, літо, комедіант, форель, фонетика.
4. Урядник, писар, ратай, свічадо, рекрут.
5. Ручка, хмара, самотність, нейрон, каламбур.

III. Виберіть рядок із діалектним словом.

1. Какаду.
2. Телефон.
3. Комедія.
4. Когут.
5. Коромисло.

IV. З'ясуйте, у якому рядку всі слова є запозиченими.

1. Стельмах, швець, тесля, монтажник, корж.
2. Бузок, фіалка, торг, клопот, синиця.
3. Драма, розповідь, трагедія, оповідь, роман.
4. Чорнобривець, очерет, куліш, гайворон, полуниця.
5. Магістраль, футбол, агент, революція, акція.

V. Вкажіть речення, у якому є діалектизми.

1. Любіть красу своєї мови, звучання слів і запах слів: це квітка ніжна і чудова коханих батьківських степів (Т. Масенко).
2. Під деревами, на білому, як цукор, снігу сіткою лягла тінь (М. Коцюбинський).
3. Довкола сплять, порозкидавшись, десятки його легінів, і тільки він не може лягти: чекає, доки з'явиться на небі безліч птиць, що звістять йому звільнення (В. Шевчук).
4. Усяка волоцюга тут тягається — так і дивись! Ну, народ! (Б. Грінченко).
5. Зібралися три сини вдовиці, осіддали коней вороних і поїхали з побратимами на рать (Українська легенда).

VI. З'ясуйте, у якому рядку всі слова є історизмами.

1. Панцир, отара, вовк, князь, об'єкт.
2. Володар, тінь, святиня, пивовар, пиріг.
3. Сопілка, граматика, кобза, траса, душа.
4. Отаман, кольчуга, чернь, голота, десниця.

5. Гетьман, золото, побратим, перець, перепілка.
- VII. Визначте, у якому рядку всі слова є термінами.
1. Бароко, романтизм, підручник, театр, порівняння.
 2. Магнітола, афіша, колібри, модернізм, квітник.
 3. Цирк, повітря, апартаменти, журналістика, новела.
 4. Косинус, суфікс, гіпотенуза, дефіс, діалект.
 5. Відродження, нахил, костюмер, авангардизм, грамота.
- VIII. Які слова становлять основу лексики української мови.
1. Неологізми.
 2. Історизми.
 3. Загальноновживані.
 4. Архаїзми.
 5. Запозичені.
- IX. Виберіть речення, в якому використано авторський неологізм.
1. Сонце шалено кружало навколо гарячого променя (С. Касьянова).
 2. Поглянь, товаришу, поглянь, як грають ниви злотостеблі (М. Рильський).
 3. Вікна були застелені коцями так, що жоден промінчик від двох великих часових не міг прорватися надвір (Л.Сеник).
 4. Годинника у них не було, та якби й був, то нікому б не зарадив, бо ліхтарі давно погасли (Ф.Бурлака).
 5. Тепло, тихо, ні вітерцю, ні хмариночки, небо синє, а сонце не бліде, не осіннє, навіть припікає (М.Білку).
- X. Із поданих у дужках синонімів кожен із варіантів можливий у реченні.
1. Він поминув ліс і пішов (стежкою, трактом) через жита.
 2. І в кого це хлопець вдався такий (вайлуватий, незграбний)?
 3. Щось сьогодні такий (довгий, тривалий) день!
 4. (Славетна, легендарна) Соломія Крушельницька мала унікальний голос.
- XI. Виділені слова є омонімами в парі речень:
1. Дитина **біжить** стежкою до мами.
Куди **біжить** дорога?
 2. Тиша й спокій **гостювали** в хаті.
Ми **гостювали** влітку в тітки Олі.
 3. Створено новий політичний **блок**.
Бетонний **блок** поклали в основу фундаменту.
 4. **Ходить** сон край вікон.
У партії в шахи він завжди **ходить** невпевнено.
- XII. Архаїзм ужито в реченні.
1. Сонце над обрієм — у дві коцюби — ні тепло, ні зимно.
 2. Думок гострі ножі зріжуть брехню іржі.
 3. Заспіваю про розкриті до лету рамена, про життя, наче ряст, молоде.
 4. Вони усім розповідали, що інквізитора уже нема.

Варіант № 4

I. Вкажіть рядок, у якому всі слова застарілі.

1. Кришталь, бланк, кубок, десниця, фіра.
2. Установа, місія, плахта, намітка, горбатка.
3. Графиня, кольчуга, карета, муж, шолом.
4. Мірошник, білочка, фламінго, соната, трон.
5. Наймит, панщина, камінь, пластівці, ромашка.

II. Вкажіть рядок, у якому всі слова є загальноживаними.

1. Сокира, копія, меч, князь, когут.
2. Грунт, урожай, вража, зневага, коромисло.
3. Розмова, самота, освіта, перст, урок.
4. Полотно, художник, мрія, правда, система.
5. Смакота, корабель, грядущий, свобода, дуб.

III. Виберіть рядок із словами-термінами.

1. Істина, мовознавство, концерт, кенгуру, дієслово.
2. Окріп, конференція, зозуля, префікс, весна.
3. Керівник, хустка, малина, корінь, дифузія.
4. Кореляція, координація, синус, асиміляція, бароко.
5. Кемпінг, морозиво, дзеркало, ін'єкція, апельсин.

IV. У якому реченні вжиті авторські неологізми.

1. В дощові дні хмари димують над самою улоговиною, звисаючи вогкими, сивими пасмами на вершинах сусідніх скель (О. Гончар).
2. На світі той мудріший, хто найдужче любить жити (В. Симоненко).
3. Темні й невисокі гори здавались вищими серед гладенького рівного степу (І. Нечуй-Левицький).
4. На розмову тихосумну, на раду з тобою опівночі падатиму рясною росою (Т. Шевченко).
5. Без мистецтва життя було б холодним, незатишним, непривітним (Л. Смілянський).

V. З'ясуйте, у якому рядку всі слова запозичені.

1. Недокрів'я, воротар, життя, душа, дорога.
2. Шлях, пішник, шосе, стежина, плай.
3. Ведмідь, корсетка, чабан, часопис, журнал.
4. Акорд, ампутація, анемія, ватерполо, форвард.
5. Літак, аероплан, журитися, професія, аудиторія.

VI. Вкажіть, у якому рядку всі слова є історизмами.

1. Життя, зустріч, кадило, радник, піт.
2. Комір, суддя, банчук, палій, струм.
3. Директор, воротар, школяр, дослід, трамвай.
4. Стенографія, дівчина, простір, політика, мірошник.
5. Рать, отаман, гетьман, голота, смерди.

VII. У якому реченні вжито діалектне слово?

1. Жити — це значить не тільки брати, а й давати (З газети).

2. Тут Січ стояла, тут гуляли майдани, димилися козацькі курені (М. Драй-Хмара).
3. І тільки наніч зморені, натруджені, знаходили притулок у вівчарських колибах (В. Бандрук).
4. Зіходить ніч на витишений сад (М.Вінграновський).
5. Сонце сходить до нас не в гості — Сонце з нами живе (В.Симоненко).

VIII. У якому реченні використано професійну лексику?

1. Вітали всі мене з щасливим полем, кричали, щоб мені далі не було «ні пера, ні пуху» (Остап Вишня).
2. Стріла порталного крана нахиляється над трюмом баржі (З газети).
3. Лукавий як не мудруй, а все ж заплутається в свої тенета (Народна творчість).
4. Молодиці перебрали язиком усіх дівчат на селі, пересудили і багатих, і бідних (І. Нечуй-Левицький).
5. Часом вона банує, як за дитиною (О. Кобилянська).

IX. Синонімом у дужках можна замінити виділене слово в реченні.

1. На стіні висить великий портрет Шевченка, хорошої роботи олійними *фарбами* (барвами).
2. Можна буде історію ту подати з гумористичним *забарвленням* (кольором).
3. Мартинюк лежав і думав, що його волосся починає втрачати своє *забарвлення* (фарбу).
4. Море — пустельний степ одного *забарвлення* (колориту) й одного запаху.

X. Антонімічну пару слів ужито в реченні.

1. Микола заглядівся, що в нього не було ні шматка хліба, ні краплі води.
2. Правий берег — гори і переярки в лісах; лівий — мілини й пісок.
3. Відкинувши всі сумніви й вагання, Олег відважно рушив у хвили океану.
4. Нападала на Олену тривога, гіркі сумніви закрадалися в душу.

XI. Архаїзм вжито у реченні.

1. Уже зітлілі до кореня в землі щит і меч.
2. На площах, що притихли й посмутніли, години відбивають дзигарі.
3. На вітрі ген хитаються рядки від хати аж до самої левади.
4. Аж доки родяться поети — ні край, ані народ не вмре.

XII. Який словник пояснює лексичне значення слів?

1. Фразеологічний.
2. Орфографічний.
3. Орфоепічний.
4. Словник антонімів
5. Тлумачний.

Варіант № 5

I. Визначте, яке слово зайве.

1. Топтати.
2. Топити.
3. Тупіти.
4. Розтоптати.
5. Потоптати.

II. Позначте рядок, у якому всі слова відповідають схемі:



1. Під'язичний, прибрехливий, святковий.
2. Обійшов, наріччя, стиха.
3. Витирати, предивно, вискочив.
4. Стрибнув, прибудувати, безсмертний.
5. Зносити, щорічний, загуркотів.

III. Неологізми — це слова, які...

1. ...з'являються у мові.
2. ...колись вживалися часто, а тепер майже не вживаються.
3. ...запозичені з інших мов.
4. ...позначають предмети і явища чийогось життя.
5. ...вживаються лише у мові людей певної місцевості.

IV. Продовжіть висловлювання: *Архаїзми — це слова, які...*

1. ...з'являються у мові.
2. ...запозичені з інших мов.
3. ... колись вживалися часто, а тепер майже не вживаються.
4. ... позначають предмети і явища чийогось життя.
5. ... вживаються лише у мові людей певної місцевості.

V. Позначте правильне значення фразеологізму *додавати перцю*.

1. Робити слова дошкульнішими.
2. Дуже сильно пересолити страву.
3. Допікати кому-небудь, набридати.
4. Переборювати великі труднощі.
5. Наражатися на небезпеку, ризикувати.

VI. Позначте правильне значення фразеологізму *мокрим рядном накрити*.

1. Улесливо звеличувати.
2. Удавати з себе нещасного, прибіднюватися.
3. Приховувати злі наміри.
4. Настирливо домагатися.
5. Зненацька накинутися з докорами, лайкою.

VII. Позначте фразеологічне сполучення, яке є синонімічним до фразеологізму *збити пуху*.

1. Танцювати під дудку.
2. Намилити шию.
3. Скрутити в три греблі.
4. Сам собі на умі.

5. Під п'ятою сидіти.

VIII. У якому рядку слова є фразеологізмами?

1. Хотіти їсти, швидко втекти, говорити навмисне, уважно дивитися.
2. Дотепний чоловік, покірна людина, балакуча жінка, вродлива дівчина.
3. Пропустити повз вуха, писана красуня, кипіти від злості, хапати дрижаки.
4. Надокучати товаришеві, дорога річ, повісити пальто, кипить вода.
5. Гнути залізо, піймати рибу, дбайливо доглядати, зазнати поразки.

IX. Виберіть рядок, у якому подано лише терміни.

1. Прислів'я, проблема, природа, університет, земля.
2. Причина, республіка, береза, розтин, проміжок.
3. Діагональ, гіпербола, стакато, п'ятикутник, молекула.
4. Рука, дільник, склероз, мереживо, серце.
5. Спортзал, чисельник, множина, однина, відмінок.

X. Визначте, в якому рядку всі слова є історизмами.

1. Сейм, правда, смола, полотно, осінь.
2. Ковзани, мрія, вексель, джерело, думка.
3. Вода, зневага, душа, пивовар, паритет.
4. Пристав, присяжний, глава, п'ятдесятник, воєвода.
5. Нота, зошит, вертоліт, вікно, золото.

XI. Знайдіть рядок фразеологізмів біблійного походження.

1. Зігнулися у три погібелі, дістати на горіхи, і старі і малі.
2. День і ніч, знати як облупленого, переводити папір, пальчики оближеш.
3. Очі розбігаються, палати коханням, умирати від нудьги, жаліти вуха.
4. Хліб насущний, вавилонське стовпотворіння, свята святих, заборонений плід.
5. Шукати вчорашнього дня, щирити зуби, мати добре ім'я, лягти кістьми.

XII. Знайдіть речення, в якому вжито фразеологізм.

1. У татка руки тверді та дужі, а у мами були м'які (Л. Письменна).
2. Через біле-біле поле йде веселий дідуган (Б. Олійник).
3. Антоша за словом в кишеню не ліз (О. Черногуз).
4. Взимку виє хуртовина, влітку прийде тепла днина... (П. Воронько).
5. Сон купає мене в прозорих хвилях журливої річки (В. Підмогильний).

Варіант № 6

I. З'ясуйте, у якому рядку словосполучення є фразеологізмами.

1. Читати повість, стримано сміятися, перейти вулицю, довести до дому.
2. Кінець уроку, пекти картоплю, відчинені двері, чужа праця.

3. Нерозбірливо говорити, засипати вугілля, брати воду, говорити правду.
4. Читати по очах, пекти раків, з відкритим серцем, западати в душу.
5. Зелений лист, гнути гілку, крутити гайку, набити лопату.

II. У якому рядку фразеологізми становлять синонімічний ряд?

1. Без вогню пекти, байки правити, багато брати на себе, зронити сльозу.
2. Теревені правити, оповідати сон рябої кобили, боби розводити, плести сухого дуба.
3. Зробити хибний крок, зривати завісу, зорі знімати з неба, обіцяти золоті гори.
4. Міряти лозиною, наклеювати ярлички, на ногах не стояти, передбачати події.
5. Памороки забивати, палиця плаче, проковтнути пілюлю, приший кобилі хвіст.

III. Який з фразеологізмів має значення *«кого-небудь щось постійно хвилює, турбує, мучить, завдає душевного болю»*?

1. Кішці смішки, а мишці слізки.
2. Черв'ячок точить.
3. Зав'яз пазурець, і пташці кінець.
4. Пробігла чорна кішка.
5. Кожна пташка своєї пісні співає.

IV. Виберіть речення, у якому вжито фразеологізм.

1. Ви знаєте, що я гадаю, як сиджу я мовчазна, бліда (Леся Українка).
2. Два брати жили на світі, був один з них працюючий, другий — ледачий дуже (А. Свашенко).
3. Нудьгу наче вітром здуло (А. Дімаро).
4. Занесло, замело, завіяло і дороги мої, і мости (В. Мордань).
5. Весна зіткала вчора гобелен у лузі — з трав, із квітів, з верболізів (Є. Гуцало).

V. У якому рядку подано синоніми до фразеологічного звороту *стявши голову, за волоссям не плачуть*?

1. Головою лягти; на голову вищий.
2. Чуб дарма, як голови нема; пропав кінь, і вузду кинь.
3. Покласти голову; проторохтіти голову.
4. Голова тріщить; голова іде обертом.
5. Головою важити; голова як решето.

VI. У якому рядку подано фразеологізми з мовленням мисливців?

1. Брати тайм-аут, рятівне коло, удар нижче пояса, на всіх парусах.
2. Бити байдики, клеїти дурня, ликом шитий, легкий хліб.
3. Ити на дно, твердий горіх, посадити на міль, повернути голоблі.
4. Ганяти як солоного зайця, на ловця і звір біжить, як загнаний звір, стріляна птиця.

5. Мати олію в голові, летіти з усіх ніг, гнути спину, обвести круг пальця.

VII. З'ясуйте, у якому рядку всі фразеологізми мають однакове значення.

1. Грати очима, бити чоботи, точити ляси, душа в душу.
2. Грати мовчанку, ні пари з вуст, тримати язик за зубами, мов у рот води набрав.
3. Рукою подати, сидіти в печінках, грати на нервах, легкий хліб.
4. Пасти задніх, байдики бити, грати першу скрипку, від серця відлягло.
5. Викинути з голови, гав ловити, кров з молоком, впасти духом.

VIII. Який фразеологізм є антонімом до вислову *байдики бити*?

1. Бити ключем.
2. Працювати як мокре горить.
3. Працювати не розгинаючи спини.
4. Бити по кишені.
5. Бити себе в груди.

IX. Який із фразеологізмів має значення «лишитися без того, на що розраховував, сподівався; зазнати невдачі в чомусь»?

1. Спіймати ляпаса.
2. Спіймати на гарячому.
3. Спіймати жар-птицю.
4. Піймати на вудочку.
5. Піймати облизня.

X. Знайдіть рядок фразеологізмів з античної міфології, що стали інтернаціональними.

1. Вхопити шилом патоки, тягар на душі, кермо влади, аж за вухами лящить.
2. Відрізана скиба, журба сушить, завертати голоблі, сідати в калошу.
3. З голови до п'ят, вмивати руки, червоний як рак, малий розум.
4. Берегти як зіницю ока, за царя Панька, горобина ніч, в очах зеленіє.
5. Авгієві стайні, ахіллесова п'ята, бездонна бочка, гордіїв вузол.

XI. У якому рядку пояснено значення фразеологізму *розводити антимоні*?

1. Розводити кімнатні рослини.
2. Розводити риб в акваріумі.
3. Обдурити когось.
4. Говорити багато зайвого.
5. Бути у поганому настрої.

XII. Який із наведених висловів Т. Шевченка став крилатим?

1. Стоїть старий, похилився, мов козак той зажурився.
2. Коло хатини коза пасеться; а дитина і невеличке козеня у сінях граються.

3. Не дуріте самі себе, учітесь, читайте, і чужому научайтесь, й свого не цурайтесь.
4. Минають дні, минають літа, настала осінь, шелестить пожовкле листя...
5. На панщині пшеницю жала, втомилася; не спочивать пішла в снопи, пошкандибала Івана сина годувать.

Тема 3

БУДОВА СЛОВА. СЛОВОТВІР. ОРФОГРАФІЯ

Словотвір – це розділ науки про мову, який вивчає способи творення слів.

3.1. Значущі частини слова. Правопис префіксів

Чи знаєте ви?

1. Що виражають закінчення і основа слова?
2. Як визначити корінь слова?
3. Як розрізнити форми слова і спільнокореневі слова?
4. Що спільного й відмінного між префіксом і суфіксом?
5. Як правильно: *спитати* чи *зпитаті* (Правопис префіксів *з-(с-роз-, без-)*).
6. Як правильно: *премудрий* чи *примудрий*? (Правопис префіксів *пре-, при- при-*).

1. Закінчення і основа слова.

Слово має здатність ділитися на **найменші неподільні значущі частини (морфеми)**: корінь, префікс, суфікс, закінчення. Усі ці частини є будівельним матеріалом для слова і містять у собі лексичне або граматичне значення.

Закінчення – це змінна значуща частина слова, яка виражає його граматичне значення. Наприклад: *зимовий, зимового, зимовому, зимові*.

Закінчення служить для зв'язку слів у словосполученні та реченні. Воно може бути звуковим (сел-о, сел-а) або нульовим (сіль[†]). Нульове закінчення не виражене звуком і не позначене буквою.

Щоб правильно виділити закінчення, слово потрібно змінювати за відмінками, родами, числами або особами (залежно від того, яка це частина мови). Частинка слова, яка при цьому буде змінюватися, і буде закінченням. Все решта – основа. Наприклад: *рік – рок-у, рок-ом, роц-і; біжу – біж-имо, біж-ать, біж-ии*.

Закінчення мають лише змінювані слова.

Зверніть увагу! Потрібно розрізняти слова, які мають нульові закінчення, і ті, які закінчень узагалі не мають. Так, слова *дуб, будинок, явір* мають нульове закінчення. Воно виражає форму називного відмінка однини. Достатньо лише змінити форму цих слів, як закінчення стають «видимими» – звуковими (*дуб-а, будинк-у, явор-а*). А от у словах *наодинці, швидко, поні, жури* закінчень немає, навіть нульових, бо ці слова є незмінюваними.

Основа – це частина слова без закінчення. Наприклад: *дуб, блакитний, прочитал-и*. Основа виражає лексичне значення слова. Вона є спільною для всіх форм слова. Якщо слово незмінюване, то основою, звичайно, є все

слово. Наприклад: *швидко*, *повільно*, *кенгуру*. До складу основи входять корінь, префікс, суфікс.

2. Корінь слова.

Корінь – це головна значуща частина слова. Корінь містить у собі спільне лексичне значення спільнокореневих слів. Наприклад: *горе*, *горювати*, *горенько*; *морозиво*, *заморожений*, *мороз*, *морозно*, *морозити*.

Спільнокореневими називаються слова зі спільним коренем, але різними лексичними значеннями. Наприклад, слова *мова*, *мовець*, *промовити*, *вимовити*, *співомовки*, *мовник* мають спільний корінь «мов», пов'язані спільним основним значенням – «мовити», проте кожне з цих слів має власне лексичне значення. А от слова *горе*, *горіти*, *горище* не є спільнокореневими, бо корені «гор» у кожному з них різні за значенням, хоч і звучать однаково.

Щоб правильно визначити корінь, потрібно дібрати й зіставити кілька спільнокореневих слів та виділити спільну для них частину.

Зверніть увагу! Унаслідок чергування голосних і приголосних звуків корінь може змінювати свій звуковий склад, але слова при цьому залишаються спільнокореневими. Наприклад: *друг* – *друзі*; *рука* – *ручний* – *на руці*; *сидіти* – *сиджу*; *ніч* – *ночі*; *вітер* – *вітру*.

3. Форми слова і спільнокореневі слова.

Слід розрізняти форми слова і спільнокореневі слова.

Утворення форм слова – це словозміна. При словозміні маємо одне слово з різними граматичними значеннями. Граматичне значення найчастіше виражають закінчення (*небо*, *неба*, *небом*), рідше – одночасно закінчення і прийменники (*на небі*, *до неба*).

Спільнокореневими є кілька слів, пов'язаних спільним основним значенням. Наприклад, до слова *скрипаль* можна дібрати такі спільнокореневі слова: *скрипка*, *скрипачка*, *скриповий*, *скрипочка*. А от *скрипалі*, *скрипаля*, *скрипалеві* – різні форми слова *скрипаль*.

4. Префікс і суфікс.

Префікс – це частина основи, яка стоїть перед коренем і служить для утворення нових слів. Наприклад: *пре-чудовий*, *зі-скочити*, *передплата*, *в-зимку*.

У слові найчастіше буває один префікс, проте інколи може бути два й більше. Наприклад: *пере-роз-по-діл*, *по-роз-носити*.

Суфікс – це частина основи, яка стоїть після кореня і служить для утворення нових слів. Наприклад: *пал-ець*, *бід-н-ий*, *біг-л-и*, *біл-іш-ий*, *срібл-яст-ий*, *сіль-ськ-ий*, *арт-ист*.

Зверніть увагу! Прислівники та неозначена форма дієслова (інфінітив) – це незмінювані слова, тому вони не можуть мати закінчень, а мають лише суфікси. Наприклад: *швид-к-о*, *нес-ти*.

5. **Правовис префіксів з-(с-, зі-).**

Перед буквами *к, н, т, ф, х* префікс *з-* відповідно до вимови позначається буквою *с*. Наприклад: *сказати, сфотографувати*.

Перед усіма іншими приголосними вживається префікс *з-*. Наприклад: *зсадити, зшити*.

Префікси *роз-, без-* завжди пишемо з буквою *з*. Наприклад: *розказати, безпечний*.

Для милозвучності та полегшення вимови перед коренем, який починається кількома приголосними, вживаються префікси *зі-, розі-*.

Зверніть увагу! В українській мові префіксів *рос-* і *бес-* немає.

6. **Написання префіксів пре-, при-, прі-**

Уживається пре-:

* У прикметниках і прислівниках для вираження найвищого ступеня ознаки (*премудрий, препогано*). Префікс *пре-* можна замінити словом *дуже*;

* У словах *презирство, презирливий, преподобний, престол, преосвящений*.

Уживається при-:

* Переважно в дієсловах, що означають:

а) наближення, приєднання до чогось (*приїхати, пригвинтити, приклеїти*);

б) неповноту дії чи ознаки (*присісти, пригасити*). А також у похідних від них (*прибуття, прибудова, приклеєний*).

* У прикметниках та іменниках, що означають знаходження біля чогось (*прикордонний, пригірок, приміський*).

Уживається прі-:

* У словах *прізвище, прізвисько, прірва*.

Зверніть увагу! Префікси *перед-, пред-, пере-* пишуться завжди з *е* (*передмова, перечитати, пред'явити*). Пишемо *пре-* також у словах іншомовного походження: *президія, претензія, прем'єра, президент, препарат, престиж*. Але тут *пре-* не є префіксом.

Узагальнення

Найменшими значущими частинами слова є корінь, закінчення, префікс і суфікс. Вони відрізняються від звуків тим, що мають певне значення. Закінчення виражає граматичне значення слова, а корінь, префікс, суфікс – лексичне. Спільнокореневі слова мають різні лексичні значення і спільний корінь.

В українській мові немає префікса *с-*, але є префікс *з-*, який перед *к*, *п*, *т*, *ф*, *х* відповідно до вимови позначаємо буквою *с*. Префікси *роз-* і *без-* завжди пишемо з буквою *з-*. Написання префіксів *пре-*, *при-* залежить від лексичного значення слова.

3.2. Похідні слова. Способи словотворення

Чи знаєте ви?

1. Чим похідні слова відрізняються від непохідних?
2. Як визначити твірну основу?
3. Якими способами утворюються слова в українській мові?

1. *Непохідні і похідні слова.*

Непохідні слова є первинними, їхнє походження не можна мотивувати іншими словами. Це утворення здебільшого без суфіксів і префіксів. Наприклад: *нога*, *вода*, *сніг*, *вишня*.

Похідні слова утворюються на базі вже існуючого в мові слова і завжди мотивуються непохідними або іншими похідними словами. Наприклад, слово *осінній* утворилося від слова *осінь*.

Основи похідних слів у своєму складі мають **словотворчі афікси** – суфікси або префікси, за допомогою яких вони і утворилися. Наприклад: *ніж-к-а*, *під-ніжка*, *вод-ян-ий*, *водян-ик*.

Міркуйте! У слові *сніг* основа збігається з коренем; у ньому відсутні префікси і суфікси, тому неможливо встановити, чому слово *сніг* має відповідне лексичне значення та звуковий склад. Це первісне слово. Основа ж слова *сніговик* членується на морфеми, його значення розкривається через інше слово. Так, у мові не могло виникнути слово *сніговик*, якби не було слова *сніг*. Отже, слово *сніговик* – похідне. Наприклад: *лід* – *льодовий* – *льодовик* – *льодовиковий*.

2. *Твірна основа.*

Похідні слова творяться від твірної основи за допомогою суфіксів і префіксів.

Твірна основа – це спільна частина похідного слова і того слова, від якого воно утворено. Наприклад: 1. Прикметник *водяний* утворено від іменника *вода*. Спільною для цих двох слів є частинка *вод*, вона і є твірною основою для *водяний*. 2. Іменник *водянка* утворено від прикметника *водяний*, твірна основа – *водян*.

Дізнатися про те, як утворилося те чи інше слово, можна зі **словотворчого словника**.

Зверніть увагу! Є випадки, коли похідне слово не має словотворчих суфіксів і префіксів. Це буває тоді, коли воно утворене шляхом відкидання, а не додавання суфіксів. Наприклад: *хід* (утворено від *ходити*), *засів* (від

засівати). Така особливість властива деяким складноскороченим словам (*трудодень, райцентр*).

3. Способи словотворення.

Префіксальний	Нове слово твориться шляхом приєднання префікса до цілого слова	<i>ходити – відходити, казати – переказати</i>
Суфіксальний	Нове слово твориться поєднанням твірної основи з суфіксом	<i>старий – старець, водяний – водянистий</i>
Префіксально-суфіксальний	Нове слово твориться шляхом одночасного приєднання до твірної основи префікса і суфікса	<i>рукав – нарукавник, робити – неробство</i>
Безсуфіксальний	Нове слово твориться шляхом відкидання від основи суфікса	<i>пуск, блакить, плеск; підпис (від підписати)</i>
Складання слів або частин слів	Нове слово виникає в результаті поєднання частин слів чи цілих слів	<i>листопад, будматеріали, салон-перукарня</i>
Абревіація	Нове слово виникає в результаті складання початкових букв чи звуків	<i>АТС (автоматична телефонна станція)</i>
Перехід слів з однієї частини мови в іншу	Слово <i>черговий</i> є прикметником (<i>черговий учень</i>), але в реченні <i>Черговий прийшов до класу вчасно</i> змінює своє значення і стає іменником. Аналогічно творяться інші слова: <i>учительська</i> (прикметник) <i>постава – велика учительська</i> (іменник)	

Зверніть увагу! Не кожне слово, яке має і префікс, і суфікс, утворене префіксально-суфіксальним способом словотворення. Порівняйте: *помешкання* (від *мешкати*) – префіксально-суфіксальний спосіб; *підказувати* (від *підказати*) – суфіксальний; *полюбити* (від *любити*) – префіксальний.

Префіксальне словотворення здійснюється в межах лише тієї частини мови, до якої додається префікс. Тобто префіксальним способом може утворитися дієслово від дієслова, іменник від іменника і т.д. Словотворчі префікси додаються до цілого слова, яке й виступає твірною основою.

Зверніть увагу! У слові може бути кілька суфіксів, префіксів, але словотворчим завжди виступає лише один суфікс, один префікс або один суфікс у поєднанні з одним префіксом.

Узагальнення

Слова бувають похідними і непохідними. Похідні слова творяться від твірної основи за допомогою афіксів. Словотворчим завжди виступає один суфікс, один префікс або один суфікс у поєднанні з одним префіксом. Виділяють сім способів творення слів.

3.3. Зміни приголосних при творенні слів.

Складні слова

Чи знаєте ви?

1. Які фонетичні зміни відбуваються при творенні слів за допомогою суфіксів **-ськ-**, **-ств-**?
2. Які зміни приголосних відбуваються при творенні іменників від прикметників за допомогою суфікса **-ин-**?
3. Як правильно: *новобудова* чи *ново-будова*? (Правопис складних слів).
4. Як утворюються і пишуться складноскорочені слова?
5. Як правильно: *півлимона* чи *пів лимона*? (Правопис слів із частинками *пів-*, *напів-*).

1. Зміни приголосних при творенні слів за допомогою суфіксів **-ськ-**, **-ств-**.

При творенні прикметників за допомогою суфікса **-ськ-** та іменників за допомогою суфікса **-ств-** кінцеві приголосні твірної основи і початковий приголосний суфіксів можуть зазнавати певних змін.

г, ж, з та суфікси -ськ- , -ств- змінюються на -зьк- , -зтв-	<i>Рига</i> – <i>ризький</i> , <i>Париж</i> – <i>паризький</i> , <i>боягуз</i> – <i>боягузтво</i>
к, ч, ц та суфікси -ськ- , -ств- змінюються на -цьк- , -цтв-	<i>ткач</i> – <i>ткацький</i> , <i>козак</i> – <i>козацький</i> , <i>козацтво</i>
х, ш, с та суфікси -ськ- , -ств- змінюються на -ськ- , -ств-	<i>товариш</i> – <i>товариський</i> , <i>товариство</i> ; <i>птах</i> – <i>птаство</i>

Виняток становлять деякі слова іншомовного походження: *казахський*, *Іртишський*, *тюркський*, *цюрихський*.

Зверніть увагу! Якщо основа слова закінчується на [д] або [т], то на письмі ніяких змін не позначається. Наприклад: *брат* – *братський*, *солдат* – *солдатський*, *студент* – *студентський*, *турист* – *туристський*.

2. Зміни приголосних при творенні іменників від прикметників за допомогою суфікса **-ин-**.

При творенні іменників від прикметників на **-ськ(ий)**, **-зьк(ий)** за допомогою суфікса **-ин-** відбуваються такі зміни приголосних:

а) прикметниковий суфікс **-ськ-** змінюється на **-щ-** ([шч]).
Наприклад: *харківський* – *Харківщина*, *львівський* – *Львівщина*;

б) прикметниковий суфікс **-цьк-** змінюється на **-чч-**. Наприклад: *донецький – Донеччина, вінницький – Вінниччина*. **Виняток:** *Галичина*.

3. Правопис складних слів.

Складним називається слово, яке має два або більше корені.

Частини складних слів можуть поєднуватися між собою за допомогою сполучних голосних *о, е* або без них. Наприклад: *водограй, сталевар, боездатний* *-[бойезда□тний]*, *землезнавство, горицвіт, двохсотий, хліб-сіль*.

Зверніть увагу! Слова, складені з частин або перших букв чи звуків слів, є не складними, а складноскороченими. Наприклад: *АРК, ЕОМ, педінститут*.

Складні слова пишемо разом і через дефіс.

Разом пишемо:

1. Складні слова, утворені від підрядних словосполучень (у яких від одного до іншого слова можна поставити питання (*будова* (яка?) *нова* – *новобудова, триповерховий, східнослов'янський*)).

* Якщо прислівники, утворені від відносних прикметників, зберігають на собі логічний наголос, то вони не зливаються в одне слово з наступним прикметником чи дієприкметником (*суспільно корисний, давно відомий*).

* Прикметники з другою дієслівною префіксальною частиною пишуться через дефіс (*контрольно-вимірjuвальний*).

2. Слова з першими частинами *авіа-, авто-, агро-, біо-, водо-, газо-, гідро-, електро-, зоо-, кіно-, космо-, макро-, мікро-, мото-, нео-, радіо-, соціо-, стерео-, супер-, теле-, фото-* і под. (*макроекономіка*).

3. Прикметники *глухонімиий, хитромудрий, зловорожний*.

Через дефіс пишемо:

1. Складні слова, утворені від сурядних словосполучень (у яких всі слова рівноправні, їх можна з'єднати повторюваним сполучником *і* (*і український, і білоруський* – *українсько-білоруський*)).

2. Складні прикметники, які означають відтінки кольору (*темно-зелений*).

* Разом пишуться прикметники *жовтогарячий, червоногарячий*.

3. Складні слова, утворені поєднанням:

а) тих самих слів з метою підсилення їхнього значення (*білий-білий, писав-писав*);

б) синонімічних слів (*тишком-нишком*);

в) антонімічних слів (*більш-менш*);

г) близьких за значенням слів, що передають єдине поняття (*хліб-сіль, батько-мати*);

г) слів з тим самим коренем, але різними закінченнями, префіксами, суфіксами (*великий-превеликий, з діда-прадіда*);

д) слів, що означають приблизність (*година-дві, не сьогодні-завтра*).

* Якщо повторюється те саме слово в різних відмінках (Н.в. і Ор.в.), то воно пишеться окремо (*кінець кінцем, чин чином, сама самотою*).

4. Складні прикметники, у яких перша частина закінчується на *-ико* (*-іко, -їко*) (*історико-культурний, політико-економічний*).

5. Складні назви проміжних частин світу (*норд-вест, південно-східний*).

6. Складні слова з першою частиною *віце-, екс-, лейб-, максі-, міні-, обер-, воєнно-, військово-* (*міні-футбол, військово-морський, але: військовополонений*).

7. Складні слова, що означають державні посади, військові, наукові звання (*прем'єр-міністр, генерал-лейтенант*).

8. Назви рослин *брат-і-сестра, розрив-трава, чар-зілля, сон-трава*.

9. Іменники на позначення казкових персонажів (*Лисичка-Сестричка*).

10. Складні слова, у яких перше слово підкреслює певну прикмету чи особливість предмета, явища, названого другим словом (*свят-вечір, стоп-кран, блок-схема, яхт-клуб*).

11. Перша частина складного слова, коли далі йде слово з такою ж другою частиною (*радіо- й телеапаратура*).

12. Складні слова, першою частиною яких є числівник, написаний цифрами (*125-тонний, 5-річчя*).

13. Літерні аббревіатури з належними до них цифрами (*Ту-154*).

14. Терміни, до складу яких входять літери алфавіту (*Т-подібний*).

Узагальнення

При творенні слів за допомогою суфіксів **-ськ-, -ств-, -ин-** спостерігаються зміни приголосних.

Складні слова мають два або більше корені, а складноскорочені складаються з перших букв (звуків) слів або з частин слів. Складні слова пишуться разом або через дефіс, а складноскорочені – тільки разом. Частинки **пів-, напів-** з власними назвами пишуться через дефіс.

ТЕСТОВІ ЗАВДАННЯ

Будова слова і словотвір

Варіант № 1

I. Продовжте речення: «Форма слова — це...».

1. ... змінна значуща частина слова, яка містить у собі спільне значення споріднених слів.
2. ... єдність граматичних значень і способів їх вираження.
3. ... частина слова без закінчення.
4. ... головна значуща частина слова, яка містить у собі спільне значення спільнокореневих слів.
5. ... значуща частина слова, яка стоїть перед коренем.

II. Вкажіть рядок, у якому подано форми одного слова.

1. Спів,співати, співак, співачка, заспівати.
2. Співаю, співаєш, співає, співаєте, співаємо, співають.
3. Пісня, пісенний, пісняр, піснярі, пісенька
4. Малий, малюк, маленький, мініатюрний, мініатюра.
5. Довгий, високий, великий, довжелезний, довгенький.

III. У якому рядку всі слова спільнокореневі?

1. Широкий, широкого, широкому, широким, широкі.
2. Високий, вищий, найвищий, височезний, височенький.
3. Птах, пташиний, птахом, пташине, птахи.
4. Везу, везеш, везете, буду везти, везуть.
5. Колосок, колос, заколоситися, колосковий, колоситися.

IV. Виберіть рядок, у якому всі слова не мають закінчення.

1. Сіль, ряд, слово, тема, птах.
2. Кіно, пальто, вікно, село, місто.
3. Сонце, вершки, ножиці, давно, батько.
4. Кафе, таксі, леді, метро, колібри.
5. Піч, кінь, біг, захід, пень.

V. У якому рядку правильно виділено корені в словах?

1. Без/лад, /лагід/ ний, /помил/ка, /сильн/ий, /хорош/ий.
2. Біл/ити, ви/вод/ити, /бриз/кати, /син/ій, /корен/і.
3. /Прав/о, /правн/ик, /добр/о, /добр/ий, /добреньк/ий.
4. /Весел/ий, /веселк/а, /весел/ити, /весел/ість, /ве/селун/.
5. /Душ/итися, /видуш/ений, /дух/, /душ/евність, /задуш/итися.

VI. У якому рядку всі слова мають префікс?

1. Кореневий, миролюбний, вмовити, вниз, вогняний.
2. Вмістити, вогнище, вгору, вовк, влітку.
3. Премудрий, перебігти, архіскладний, немолодий, завеликий.
4. Добитися, добренько, доопрацювати, дорожити, допрати.
5. Березовий, сіруватий, сіренький, стінний, учнівський.

VII. Визначте, у якому рядку всі слова побудовані за схемою  .

1. Річка, стежинка, стежина, ріка, дорога.
2. Дошкільний, дрібниця, дрібнюсінький, малюсінький, дрібний.
3. Маленький, дрібний, дрібниця, дрібнюсінький, малюсінький.
4. Стеля, поема, квадрат, друзі, світлий.
5. Дроворуб, дрововоз, дроворіз, дровонос, дровозаготівельник.

VIII. У якому рядку всі слова змінні?

1. Вранці, горобці, чудо, піч, книга.
2. Страшно, вітер, телевизор, метро, сіль.
3. Радість, синь, кінь, гай, стіл.
4. Таксі, підпис, підтримка, зошит, текст
5. Вікно, добро, надворі, калиновий, сумно.

IX. Вкажіть рядок, у якому правильно виділено закінчення в словах.

1. Ніжн/ий/, добр/ий/, сух/ий/, сон//, ход/ите/.
2. Богат/ир/, блід/ий/, мармур//, перелякан/ий/, гарн/енький/.
3. Лісоч/ок/, косар//, біл/есенький/, порист/ий/, мороз/ець/.
4. Вітрищ/е/, біляв/ий/, іскр/истий/, сміливі/ість/, кавун//.
5. Читання/я/, водиц/я/, скл/яний/, гарнесеньк/ий/, троянд/а/.

X. Укажіть рядок, у якому основи слів збігаються з коренем.

1. Вільний, виступ, багатий, актор, довірити.
2. Гадати, бездомний, блискавка, аптечка, блискати.
3. Зірка, бентежний, світло, хліб, небесний.
4. Дитячий, колисковий, ботаніка, погляд, світ.
5. Центр, бронза, афіша, зима, день.

XI. У якому рядку всі слова мають суфікси.

1. Сміливий, мужній, синій, малий, великий.
2. Темнуватий, лісник, стільник, митник, гарнесенький.
3. Праліс, провесна, прадід, перехід, захід.
4. Слід, сніг, сад, дім, крик.
5. Хліб, лисий, гарний, сірий, ніч.

XII. Яка морфера виражає загальне (поняттєве) лексичне значення слова?

1. Закінчення.
2. Суфікс.
3. Префікс.
4. Корінь.
5. Постфікс.

Варіант № 2

I. Продовжте речення: «Спільнокореневі слова — це...».

1. ... головна значуща частина слова, яка містить у собі спільне значення спільнокорених слів.
2. ... слова зі спільним коренем, але з різним лексичним значенням.

3. ... єдність граматичних значень і способів їх вираження.
4. ... частина слова без закінчення.
5. ... зміна значуща частина слова, яка виражає його граматичне значення і служить для зв'язку слів у словосполученні і реченні.

II. Продовжте речення: «Основа слова — це...».

1. ... змінна значуща частина слова, яка виражає його граматичне значення і служить для зв'язку слів у словосполученні і реченні.
2. ... частина слова без закінчення, що виражає його лексичне значення.
3. ... слова зі спільним коренем, але з різним лексичним значенням.
4. ... головна значуща частина слова, яка містить у собі спільне значення споріднених слів.
5. ... значуща частина слова, яка стоїть перед коренем.

III. Вкажіть рядок, у якому всі слова спільнокореневі.

1. Радісний, радісно, радісному, радісна, радісним.
2. Нести, несучи, несеш, несуть, несем.
3. Дорога, на дорозі, доріженька, дороги, дорожити.
4. Мова, промова, мовити, мовлення, замовити.
5. Коса, косити, покосити, кошу, покоси.

IV. Виберіть рядок, у якому всі слова є формами одного слова.

1. Веселий, веселіший, найвеселіший, веселому, веселі.
2. Весна, весняний, веснянка, провесна, весніти.
3. Мова, промова, мовити, мовлення, замовити.
4. Ходити, хід, бігати, біг, вхід.
5. Коса, косити, покосити, кошу, покошу.

V. У якому рядку всі слова мають нульове закінчення.

1. Берег, кіт, блок, вечір, піч.
2. Твердий, вузький, поганий, дорогий, холодний.
3. Вгору, по-українськи, вліво, добре (прислівник), чесно.
4. Можливий, вільний, великий, день, хмара.
5. Люди, вода, темінь, дзеркало, тьма.

VI. Вкажіть рядок, у словах якого виділено основу.

1. На/**біг**/ти, греч/**а**ники,/**верх**/овина, голуб/**ка**,/**весн**/увати.
2. /**Вітр**/ильник,/**вітр**/ило,/**вітер**/, /**вітр**/ильний,/**вітр**/яний.
3. /**Вір**/а,/**вір**/ний,/**вір**/нісінський, з/**вір**/итися,/**вар**/тість.
4. /**Зірк**/овий, перед/**гроз**/овий, об/**мін**/, /**колос**/ковий,/**зор**/овий.
5. /**Зірков**/ий,/**передгроз**/овий,/**обмін**/, /**голосков**/ий/, /**зоряниц**/я.

VII. У якому рядку всі слова мають префікс?

1. Здоровий, природний, швидкий, рухливий, подати.
2. Наддалекий, безколірний, захмарний, нелегкий, додатковий.
3. Особливий, вродливий, хворобливий, гумовий, догадливий.
4. Стоматолог, філолог, фізіолог, біолог, соціолог.
5. Доводити, довіра, довгий, догляд, довгота.

VIII. Вкажіть, у якому рядку всі слова мають закінчення.

1. Ясно, м'яко, темно, щедро, низько.
2. Золото, око, вікно, озеро, вліво.
3. По-батьківськи, по-козацькому, по-учнівському, по-українському, по-дружньому.
4. Мужність, хлібороб, твір, переказ, вечір.
5. Тихий, тихо, глибокий, глибоко, глибина.

IX. Вкажіть рядок, у якому всі слова мають суфікс.

1. Літо, життя, доля, осінь, зима.
2. Стіл, липа, сторожка, дерев'яний, берег.
3. Дерево, плече, вухо, міст, листопад.
4. Літній, життєвий, димовий, осінній, рученька.
5. Портфель, хвіст, вальс, ключ, питання.

X. У якому рядку правильно виділено корені в словах?

1. /Солон/уватий, /солен/ий, /сіл/ь, по/сол/ити, пере/сол/ити.
2. /Молок/о, /молоч/ний, /дивн/ий, за/пал/ити, /дивин/а.
3. Сизо/крилий, /пісн/я, /пісенн/ий, /лисяч/ий, /турб/ота.
4. /Глиб/, /метал/евий, /голов/а, /перст/ень, /вишнев/ий.
5. /Гірк/ий, /гірк/о, /гірк/уватий, /добр/ий, /добр/о.

XI. З'ясуйте, в якому рядку всі слова не мають закінчення.

1. Край, гай, новий, старий, обрій.
2. Лоша, курча, каченя, ім'я, сім'я.
3. Вишивка, бабка, староста, капуста, жоржина.
4. Швидше, помалу, погано, вчора, завтра.
5. Січень, світ, клен, друг, лист.

XII. Яке слово відповідає схемі  ?

1. Допомога.
2. Край.
3. Весело.
4. Батьківщина.
5. Хмарний.

Варіант № 3

I. Продовжте речення: « Закінчення — це...».

1. ... значуща частина слова, яка стоїть перед коренем.
2. ... змінна значуща частина слова, яка виражає його граматичне значення і служить для зв'язку слів у словосполученні і реченні.
3. ... значуща частина слова, яка стоїть після кореня.
4. ... головна частина слова, яка містить у собі спільне значення споріднених слів.
5. ... єдність граматичних значень і способів їх вираження.

II. У якому рядку всі слова є спільнокореневими?

1. Ліс, лісок, ліси, лісник, пролісок.
2. Темний, темніти, найтемніший, темнуватий, темному.
3. Водій, водити, водяний, приводити, переводити.
4. Земля, земляця, земляний, землі, земляного.
5. Шкільний, школа, дошкільник, школярик, пришкільний.

III. Вкажіть рядок, у якому подано форми одного слова.

1. Дорога, в дорозі, дорогою, дорогами, на дорогах.
2. Друг, дружити, подруга, подружити, дружба.
3. Кавун, кавунець, кавунисько, кавунище, кавунчик.
4. Читати, прочитати, читання, читач, читальний.
5. Білий, білуватий, білявий, біленький, білити.

IV. У якому рядку в словах виділено префікси?

1. /До/глядати, /друк/увати, **служб**/овець, **бандур**/а, **спів**/ак/.
2. **Про**/зелен/ь, /зелен/ий, /зелен/уватий, по/зелен/ілий, за/зелен/іти.
3. /Ви/вчити, /в/день, /від/летіти, по/класти, /ви/везти.
4. Гай/**ок**/, сніго/**пад**/, пере/**бути**/, чудесн/**ий**/, /на/рукавник.
5. Мор/**ськ**/ий, мудр/**ець**/, мор/**як**/, вели/**ч**/, зл/**ість**/.

V. Продовжте речення: « Корінь слова — це...».

1. ... головна значуща частина слова, яка містить у собі спільне значення спільнокореневих слів.
2. ... частина слова без закінчення.
3. ... значуща частина слова, яка стоїть перед префіксом.
4. ... значуща частина слова, яка стоїть після суфікса.
5. ...змінна значуща частина слова, яка виражає його граматичне значення.

VI. У якому рядку всі слова мають нульове закінчення.

1. Довіра, ґрунт, вільний, вірнісінький, днина.
2. Випас, вихід, забіг, вітер, малюнок.
3. Читало, світило, їхали, відвідала, знайшли.
4. Слухання, знання, зірковий, колиска, любисток.
5. Далеко, довіку, верхи, погано, пішки.

VII. Вкажіть, у якому рядку всі слова мають префікс.

1. Стрічка, вузенький, вінок, хустка, кожух.
2. Заробити, вишити, зробити, підробити, зашити.
3. Іти, ранок, рухатись, пильний, ритміка.
4. Проміння, одяг, вітання, слово, колір.
5. Зеленіти, ворожити, біліти, любити, славити.

VIII. Яке слово має префікс з-?

1. ...формувати.
2. ...питати.
3. ...кривдити.
4. ...робити.

5. ...тиснути.

IX. Виділіть у словах основу й закінчення та визначте рядок, у якому слова мають непохідні основи.

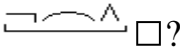
1. Законотворчість, історик, мовити, слухання, вхід.
2. Міст, дорога, дорогий, круг, сестра.
3. Автобіографія, рукопис, договір, віршований, чарівний.
4. Петро, книжка, голова, річка, полотно.
5. Ніжка, жито, гора, гірка, рядно.

X. Вкажіть рядок, у якому всі слова незмінні.

1. Рицар, поводитир, вугляр, Ігор, тесляр.
2. Штаб, університет, вокзал, театр, біль.
3. Лікар, пекар, зброяр, бджоляр, орендар.
4. Вдвоє, вчетверо, натроє, заодно, утрьох.
5. Воротар, різьбяр, буквар, книгар, володар.

XI. Вкажіть рядок, у якому всі слова мають два корені.

1. Український, електричний, творчий, стійкий, глибокий.
2. Українознавство, електротехніка, законотворчість, жаростійкість, глибокошановний.
3. Знавець, техніка, закон, жар, шанувати.
4. Довідник, перетворення, дослідник, творець, високоерудований.
5. Розсердитись, супутник, природженій, віковічність, надвечір'я.

XII. Яке слово відповідає схемі ?

1. Поле.
2. Рученька.
3. Беззахисний.
4. Вгору.
5. Життєлюб.

Варіант № 4

I. Продовжте речення: «Префікс — це...».

1. ... значуща частина слова, яка стоїть після кореня.
2. ... значуща частина слова, яка стоїть перед коренем.
3. ... головна значуща частина слова, яка містить у собі спільне значення спільнокорених слів.
4. ... змінна значуща частина слова, яка виражає його граматичне значення.
5. ... частина слова без закінчення.

II. Визначте, в якому рядку всі слова є формами одного слова.

1. Рушник, рушники, рушниками, рушником.
2. Полин, помилковий, полином, полиновому, полинового.
3. Писати, дописати, підписати, переписати, дописати.
4. Багрянний, багрянистий, багрянити, багряність, багряниця.
5. Акторувати, акторка, актор, акторський, акторство.

III. Виберіть рядок, у якому всі слова спільнокореневі.

1. Богатир, багатшати, багатий, багатший, багатій.
2. Диковина, дикий, диковинний, дикість, предикий.
3. Гуморист, гумористка, гумористи, гумор, гумористичний.
4. Смієшся, сміються, сміється, сміємося, сміюся.
5. Сірий, сіруватий, сіренький, сірого, сірим.

IV. Продовжте речення: «Суфікс — це...».

1. ... значуща частина слова, яка стоїть перед коренем.
2. ... значуща частина слова, яка стоїть після кореня.
3. ... змінна значуща частина слова, яка виражає його граматичне значення.
4. ... єдність граматичних значень і способів їх вираження.
5. ... головна значуща частина слова, яка містить у собі спільне значення спільнокореневих слів.

V. У якому рядку всі слова не мають закінчення?

1. Добрий, стіл, колібрі, чай, світанок.
2. Кенгуру, метро, кислиці, праця, калачі.
3. Зранку, мовчки, стиха, спозаранку, вчора.
4. Стіл, кінь, ніч, підпишуть, ніж.
5. Рік, заробіток, сходження, підземний, місце.

VI. Виберіть слово з префіксом *пре-*.

1. Пр...азовський.
2. Пр...клеїти.
3. Пр...горіти.
4. Пр...кумедний.
5. Пр...карпатський.

VII. Проаналізуйте слова за будовою. У якому слові на місці крапок у суфіксах пишеться з?

1. Прилу...ький (Прилуки).
2. Коза...ький (козак).
3. Криворі...ький (Кривий Ріг).
4. Молоде...ький (молодець).
5. Виклада...ький (викладач).

VIII. Вкажіть рядок, у якому всі слова побудовані за схемою ?

1. Український, стінний, мамин, старуватий, живісінький.
2. Метро, поле, пальто, двері, запис, батько.
3. Прибережний, замиський, віддзеркалений, безсонний, безхмарний.
4. Вогнепоклонник, загальнолюдський, малозрозумілий, зерносховище, сталеплавний.
5. Ліворуч, очевидно, стрімголов, чимало, щовечора.

IX. Виберіть слово, у якому є префікс і суфікс.

1. Безкрилий.

2. Безкровний.
3. Крилатий.
4. Безлад.
5. Воленька.

X. У якому рядку всі слова мають закінчення?

1. Місток, начебто, давним-давно, колись, правда.
2. Дніпро, близько, озеро, вліво, ясно.
3. Найглибший, дорожчий, тихіше, найглибше, найтихіше.
4. Огляд, молоко, лекція, урок, бігаєш.
5. Чесно, босоніж, кафе, справа, вокзал.

XI. У якому рядку всі слова незмінні?

1. Піч, сум, кінь, стіл, день.
2. Знання, горіння, шелест, хода, вхід.
3. Грай, кохай, гай, край, гарний.
4. Ножиці, двері, лис, ніч, голос.
5. Таксі, колись, метро, гарно, по-іншому.

XII. Визначте, в якому рядку всі слова мають чисту основу.

1. Квітникар, гусяр, двір, інжир, снігур.
2. Прилад, протокол, портрет, репортер, портфель.
3. Двір, слух, виступ, переїзд, роздум.
4. По-нашому, вперше, сьогодні, назовсім, уголос.
5. Прапор, ліхтар, вугляр, ключ, вітер.

Варіант № 5

I. Продовжте речення: «Словотвір вивчає...».

1. ...правила вимови слів.
2. ...звукову будову слова.
3. ...способи творення слів.
4. ...слова, їх значення, походження, використання.
5. ...правила написання.

II. У якому рядку всі іменники утворено префіксально-суфіксальним способом?

1. Вагончик, дитятко, долина, дощик, вовчище.
2. Їжачиха, висота, широчінь, здоровань, зелень.
3. Ягідка, матуся, вихід, українка, перловка.
4. Подорожник, суглинок, підвіконня, звістка, міжбрів'я.
5. Синь, блакить, розклад, вишиванка, рядок.

III. Яким способом утворено прикметники **безногий, небалакучий, недорогий, надвеликий, ультравеликий**?

1. Суфіксальним способом.
2. Префіксальним способом.
3. Префіксально-суфіксальним способом.
4. Складанням основ або слів.

5. Складанням скорочених основ.

IV. У якому рядку всі слова непохідні?

1. Білити, зачарований, хід, братський, радість.
2. Бігати, весна, білий, стіл, хата.
3. Темрява, глибина, сіруватий, знаходити, пустеля.
4. Біг, ходити, неспокій, дівчинонька, ручка.
5. Біліти, темніти, радіти, посміхатися, кричати.

V. У якому рядку всі слова утворено від прикметників?

1. Ставок, місток, садочок, туга, мріяти.
2. Добігти, виступити, почорніти, заговорити, з'їхати.
3. Прекрасний, завеликий, височенький, надглибокий, спекотно.
4. Зазеленіти, біліти, заколоситися, подивитися, почервоніти.
5. Стінний, студентський, качиний, горобиний, братів.

VI. Яким способом утворено **прикметники** *військово-спортивний, електронно-обчислювальний, блакитно-синій, історико-культурний, темно-зелений*?

1. Префіксальним способом.
2. Суфіксальним способом.
3. Префіксально-суфіксальним способом.
4. Складанням основ або слів.
5. Складанням скорочених основ.

VII. За допомогою яких префіксів утворюються неозначені займенники, що пишуться через дефіс?

1. Пра-, су-, без-.
2. За-, по-, пре-.
3. Казна-, хтозна-, будь-.
4. Пере-, зі-, за-.
5. ви-, від-, до-.

VIII. Яким способом утворено прикметники **нездоланний, безмежний, надмірний, зарубіжний, сучасний**?

1. Префіксальним способом.
2. Суфіксальним способом.
3. Префіксально-суфіксальним способом.
4. Складанням основ або слів.
5. Складанням скорочених основ.

IX. Визначте, у якому рядку твірні похідних слів належать до однієї частини мови.

1. Помста, розробка, виварка, вчителька, дрімота.
2. Розмова, світанок, кривляка, грілка, біднота.
3. Вишиванка, розписка, плавка, вискочка, синь.
4. Задавака, жуйка, зівок, рева, лісок.
5. Ковток, шепіт, вариво, жених, виграш.

Х. У якому рядку слова розташовано так, щоб кожне попереднє було твірним для наступного?

1. Читати → читацький → читач.
2. Читати → читальний → читальня.
3. Писати → писар → писарський.
4. Мовчати → розмовляти → розмова.
5. Сміятись → сміх → смішний.

ХІ. У якому рядку подано твірні слова до похідних *хід, біг, веселість, коли-небудь, синь*?

1. Ходіння, біганина, веселити, синіти, колись.
2. Входити, забіг, веселенький, синюватий, небудь.
3. Ходити, бігати, веселий, коли, синій.
4. Ходи, бігун, веселун, синька, деколи.
5. Хода, пробіг, весело, синець, кого-небудь.

ХІІ. Яким способом утворено *іменники навчання, теплота, визволитель, потомство, гілочка*?

1. Префіксально-суфіксальним способом.
2. Суфіксальним способом.
3. Переходом прикметників в іменники.
4. Складанням скорочених основ.
5. Префіксальним.

Варіант № 6

I. Продовжте речення: «Похідні слова — це ...».

1. ...основа, від якої утворюється інше слово.
2. ...основа, утворена від інших слів.
3. ...слова, що вживаються в переносному значенні.
4. ...єдність граматичних значень і способів їх вираження.
5. ... слова зі спільним коренем, але з різним лексичним значенням.

II. Продовжте речення: «Твірна основа — це ...».

1. ... частина слова без закінчення, що виражає його лексичне значення.
2. ... основа, від якої утворюється інше слово.
3. ... головна частина слова, яка містить у собі спільне значення спільнокореневих слів.
4. ... єдність граматичних значень і способів їх вираження.
5. ... змінна значуща частина слова, що виражає його граматичне значення.

III. У якому рядку всі іменники утворено префіксальним способом?

1. Шахта, голова, скарб, двір, степ.
2. Прадід, пагорб, недруг, суперкнига, передмова.
3. Черешенька, широчінь, дитинство, битва, картоплина.
4. Горище, днище, літун, далина, ріжок.
5. Лісостеп, лісотундра, лісохімія, лісоплав, лісосклад.

IV. Яким способом утворено прикметники *батьківський, солом'яний, мідний, театральний, доньчин?*

1. Префіксальним.
2. Суфіксальним.
3. Префіксально-суфіксальним способом.
4. Складанням основ або слів.
5. Складанням скорочених основ.

V. У якому рядку слова розташовано так, щоб кожне попереднє було твірним для наступного?

1. Верх → вершник → вершниця → вершок → верхом.
2. Лід → льодина → льодинка → льодистий → льодовитий → льодовитість.
3. Слід → слідок → слідочок → слідство → слідчий.
4. Франція → француз → французький → по-французьки.
5. Німець → німецький → по-німецькому → німка.

VI. Яким способом утворено дієслова *розробити, прийти, досадити?*

1. Префіксальним.
2. Суфіксальним.
3. Префіксально-суфіксальним способом.
4. Складанням основ або слів.
5. Складанням скорочених основ.

VII. У якому рядку всі слова непохідні?

1. Злаковий, вишневий, больовий, чудовий, ритм.
2. Особливий, вродливий, подати, щастя, птах.
3. Вишня, біль, злаки, чудо, мелодія.
4. Хвороба, хворобливий, хворіти, перехворіти, хворобливість.
5. Імена, курчата, сім'ї, дитячко, молодь.

VIII. Знайдіть рядок, у якому прикметники утворено префіксально-суфіксальним способом.

1. Підземний, підшефний, невідкладний, незрівнянний, невимовний.
2. Лікарів, жінчин, Надіїн, сестрин, Миколин.
3. Театральний, дубовий, вишневий, життєвий, здоровенний.
4. Срібний, мідний, модний, літній, вечірній.
5. Вчорашній, балакливий, гарнісінький, довгастиий, маленький.

IX. Визначте, у якому рядку твірні поданих похідних слів належать до однієї частини мови.

1. Глухнути, білити, радіти, мужніти, червоніти.
2. Деревина, білизна, гніздечко, глушина, голосище.
3. Глибшати, диміти, заробити, виростити, під'їхати.
4. Зелень, успіх, вхід, відкидання, довіра.
5. Витвір, посміх, творчість, підхід, вимисел.

X. У якому рядку слова розташовано так, щоб кожне попереднє було твірним для наступного?

1. Коса → косар → косарик → косіння.
2. Розум → розумний → розумник → розуміти → розумовий.
3. Сідло → сідлати → осідлати.
4. Ніч → ночувати → ночівля.
5. Барабан → барабанити → барабанний → барабанщик.

XI. У якому рядку всі слова утворені від дієслова?

1. Веселіть, радість, сміливість, заздрість, хмарність.
2. Читання, ходіння, знання, учитель, видання.
3. Біг, синь, міць, мідь, денний, хід.
4. Лісок, садок, похід, мандри, картопляник.
5. Біліти, білити, радіти, сумувати, веселити.

XII. Виберіть слово, утворене безсуфіксним способом.

1. Учитель.
2. Спів.
3. Гризун.
4. Співак.
5. Білизна.

Тема 4 ОРФОГРАФІЯ

Орфографія (від грец. *orthos* – правильний, *grapho* – пишу) – це розділ мовознавства, який вивчає правила написання слів.

Орфографія і графіка тісно пов'язані між собою, але не тотожні. Можна вважати, що графіка є засобом, інвентарем орфографії, а орфографія – це правила вживання графічних засобів.

Єдина, обов'язкова для всіх орфографічна система ґрунтується на певних принципах, обумовлених особливостями звукового складу та граматичної будови мови, і відображає історичний розвиток формування й усталення її правописних норм.

Українська орфографія формувалася протягом кількох століть, упродовж яких поступово усталювалася однаковість написання звукового складу українських слів (частин їх) та слів іншомовного походження.

Орфографічним називається правило, яке необхідно застосовувати до тієї чи іншої орфограми на основі її відмінних ознак.

Орфограма – правильне (таке, що відповідає правилам або традиціям) написання, яке потрібно вибрати із ряду можливих.

В основу орфографії сучасної української мови покладено принципи: фонематичний, морфологічний, традиційний (або історичний); окремі написання ґрунтуються на смисловому, або диференціюючому принципі.

Фонетичний принцип є першим і найголовнішим. Слова пишуться так, як вимовляються: *скосити, серце, козацький, чотири, яблуко*.

Морфологічний принцип полягає у позначенні однаковою формою морфеми незалежно від її звучання в різних словах або формах того самого слова: *село, живу, боротьба, прибути, снишся*.

Традиційний, або історичний, принцип полягає в тому, що вибір написання здійснюється на основі традиції, не спираючись ні на вимову, ні на морфологічну будову слова: *кишеня, левада, лиман, кинджал, гіркий*.

Диференціюючі, або смислові, написання регулюють розрізнення смислу слів і словосполучень: *Земля* (планета) – *земля* (ґрунт), *вивчити напам'ять* (прислівник) – *подарувати на пам'ять* (іменник з прийменником у знахідному відмінку).

Чи знаєте ви?

1. Як правильно: *бреніти* чи *бриніти*? (Ненаголошені *е, и* в корені слова).
2. Коли вживаємо прийменник *у*, а коли – *в*? Коли сполучник *і*, а коли – *й*?
3. Як правильно: *проїзний* чи *проїздний*? (Спрощення в групах приголосних).
4. Як правильно: *тонший* чи *тоньший*? (Уживання м'якого знака).
5. Як правильно: *духмяний* чи *духм'яний*? (Уживання апострофа).

6. Унаслідок чого подвоюються букви?
7. У яких випадках простежується збіг приголосних?
8. У яких випадках приголосні подовжуються?
9. Як перенести слово з рядка в рядок?

1. Позначення на письмі ненаголошених [e], [u] в коренях слів.

1. Написання *e*, *u* в коренях слів перевіряється наголосом. Для цього необхідно змінити слово або дібрати до нього спільнокореневе так, щоб ненаголошений звук [e] або [u] став наголошеним. Наприклад, пишемо *великий*, бо *ве*□*лич*; *липневий*, бо *ли*□*пень*.

2. Завжди пишеться:

е	и
1) у буквосполученнях -ере-, -еле- (<i>берег, шелест</i>); 2) коли звук при зміні слова випадає (<i>вітер, бо вітру</i>); 3) коли при зміні слова звук [e] чергується з [i] (<i>осені, бо осінь</i>).	У буквосполученнях -ри-, -ли- між голосними у відкритих складах (<i>бриніти, глитати</i>).

3. У деяких словах написання ненаголошених *e*, *u* не можна перевірити правилом. Правопис таких слів перевіряється за словником. Наприклад: *левада, кишеня, леміш, минулий, пшениця, герой, чекати, легенда, чернетка, чепурний, колектив, мелодія*.

Зверніть увагу! У деяких дієслівних коренях, якщо далі з'являється наголошений суфікс *a*, всупереч перевірочному слову пишемо *u*. Наприклад: *стирати* (хоч *терти*), *здирати* (хоч *дерти*), *вмирати* (хоч *вмерти*).

2. Чергування [y] – [v] та [i] – [j].

Одним із засобів милозвучності української мови є чергування звуків [y] з [v] та [i] з [j]. При цьому чергуються як прийменники *y* – *v* та сполучники *i* – *j*, так і початкові *y* – *v* та *i* – *j* в окремих словах. Наприклад: *працював у полі – працювала в полі, він ішов – вона йшла*.

• Голосні [i], [y] вимовляємо, а букву *i*, *y* пишемо в таких випадках:

1. На початку речення перед подальшим приголосним. Наприклад: *У лісі ростуть гриби. І знову йде дощ*.

2. Між приголосними з метою уникнення їх збігу. Наприклад: *вихід у місто, любов і ненависть, світ учить*.

3. [y] вживається постійно перед словами, що починаються звуками [v], [f] та сполученнями звуків [sv], [xv], [lv]; [i] вживається постійно перед словами, що починаються звуком [j]. Наприклад: *зайшла у фойє, гори і яри*.

4. Уживається [і] при зіставленні понять. Наприклад: *дні і ночі, мова і література*.

• Голосні [в], [й] вимовляємо, а букви **в**, **й** пишемо в таких випадках:

1. Між голосними з метою уникнення їх збігу. Наприклад: *живе в Одесі, оце й уся відповідь*.

2. Після голосного перед приголосним. Наприклад: *пішли в садок, весна йшла*.

3. На початку речення перед голосним. Наприклад: *В очах палав вогонь*.

Зверніть увагу!

1. Чергування [у] – [в], [і] – [й] чітко простежується в прозових творах, а в поетичній мові досить часто порушується з вимог дотримання ритму вірша.

2. Чергуються [і] – [й] у словах *імення – ймення, імовірно – ймовірно, іти – йти, ітися – йтися*; чергуються [в] – [у] в словах *учитель – вчитель, вже – уже, учора – вчора* тощо.

В українській мові є слова з постійно вживаним [у] або [в]. Заміна в них [у] на [в] чи навпаки веде до зміни значення слова. Наприклад, *вправа – управа, вдача – удача, вступ – уступ, вклад – уклад*. У цих і подібних словах приголосні не чергуються, а постійно вживаються.

3. Спрощення в групах приголосних.

Іноді при творенні або зміні слова виникає важкий для вимови збіг трьох і більше приголосних звуків. Тоді складна для вимови група приголосних спрощується. Наприклад, при утворенні від слова *проїзд* прикметника з суфіксом **н** отримуємо слово *проїзний*, а не *проїздний* з важкою для вимови групою приголосних [здн].

Спрощення в групі приголосних – це випадання одного із звуків (переважно середнього). Найчастіше спрощення відбувається в таких групах приголосних:

ждн (*тиждень – тижневий*),

здн (*проїзд – проїзний*),

стн (*радість – радісний*),

стл (*щастя – щасливий*).

В українській мові спрощений у вимові приголосний, як правило, на письмі не передається. Проте літера *т* зберігається в словах іншомовного походження, наприклад *баластний, контрастний, компостний, форпостний, аванпостний*.

Не відбувається спрощення у словах *шістнадцять, кістлявий, пестливий, хвастливий, хвастнути, зап'ястний, хворостняк*.

4. Уживання м'якого знака.

ь пишемо	ь не пишемо
<p>Після букв, що позначають м'які приголосні [д'], [т'], [з'], [с'], [ц'], [л'], [н'], [дз'] у таких випадках:</p> <ol style="list-style-type: none"> У кінці слова та складу (<i>вісь, дядько</i>). У середині складу перед о (<i>трѐх, сьомий</i>). У словах на -зький (<i>-ський, -цький</i>), -зькість (<i>ськість, -цькість</i>), -зько (<i>сько, -цько</i>), -зькому (<i>ському, -цькому</i>), -зьки (<i>ськи, -цьки</i>). (<i>Близький, близькість, близько</i>.) Виняток: <i>баский, боязкий, в'язкий, дерзкий, різкий, жаский, ковзкий, плаский, порський</i> і похідних від них. У словах на -енько, -енька, -онько, -онька, -енький, -есенький, -ісінький, -юсінький (<i>солоденько, рученька, тонюсінький</i>). У буквосполученнях -льк-, -льч-, -нџ-, якщо вони походять від буквосполучень -льк-, -нџк- (<i>скриньці, бо скринька, Ольчин, бо Олька, Гальчин, бо Галька</i>). Після м'якого л перед наступним приголосним (<i>читальня, стільчик</i>). 	<ol style="list-style-type: none"> Після губних, шиплячих, г, к, х, ґ (<i>дош, дріб</i>). Після р у кінці складу і слова (<i>Харків, чотирма</i>). Виняток: <i>Горький</i>. Після н перед шиплячими та перед суфіксами -ств(о), -ськ(ий) (<i>тонший, барабанщик, селянський</i>). Виняток: <i>доньчин, няньчин, бриньчати</i> і похідних від них. Після м'яких приголосних, крім л, якщо за ними йдуть м'які або напівпом'якшені приголосні (<i>користю, але різьбяр, тьмянний</i>). Між подовженими м'якими приголосними (<i>ллю, життя</i>). Після д, т, н перед суфіксами -ченк(о), -чук, -чишин (<i>Радчук, безбатченко</i>). У сполученнях -лч-, -лџ-, -нч-, -нџ-, -сџ-, -сч-, які утворилися від -лк-, -нк-, -ск- (<i>рибалці, бо рибалка</i>).

Зверніть увагу! У слові *Наталці* після **л** не пишеться м'який знак, бо його немає і в слові *Наталка*, а в слові *Вальці* м'який знак пишеться, бо *Валька*. Так само: *сторінці*, бо *сторінка*; *Маринці*, бо *Маринка*; *Гальці*, бо *Галька*.

5. Уживання апострофа.

Апостроф – це надрядковий знак (’), який уживають для позначення роздільної вимови твердого приголосного перед наступним м’яким [й]. Наприклад: *в’язати* [в’йаза□ти]; *бур’ян* — [бур’йа□н].

Зверніть увагу! Букви *я, ю, є, ї* після апострофа позначають два звуки [йа], [йю], [йє], [йї]. Приголосний перед апострофом вимовляється твердо.

Апостроф ставимо

Перед я, ю, е, ї у таких випадках:

1. Після **б, п, в, м, ф**, які стоять на початку кореня, після голосного або *р* (*п’ять, рум’яний*).

2. Після **р**, що позначає твердий звук (*бур’ян, пір’я*).

3. Після **префіксів**, що закінчуються твердим приголосним (*без’язикий, від’їзд*).

4. Після першої частини **складних слів**, що закінчується твердим приголосним (*дит’ясла, пан’європейський, пів’яблука*, але *пів-Європи*, бо це власна назва).

5. У слові *Лук’ян* та похідних від нього (*Лук’яненко, Лук’янівка, Лук’янець* тощо).

Апостроф не ставимо

Перед я, ю, е, ї у таких випадках:

1. Після **б, п, в, м, ф**, якщо перед ними є приголосний (крім **р**), який належить до кореня (*свято, цвях*, але *торф’яний*).

2. Після **р**, що разом з **я, ю, є** позначає м’який звук [р’] (у вимові не чується **й**: *буряк, крюк*).

6. Подвоєні букви.

В українській мові приголосні звуки в деяких випадках вимовляються довше, ніж звичайно. Такі звуки на письмі позначаються подвоєними буквами (двома однаковими буквами), а в транскрипції значком **:**. Наприклад: *миттю* – [ми□т’[’]:у], *осінній* – [ос’і□н’[’]:ій].

Подвоєні букви маємо внаслідок:

а) збігу однакових приголосних звуків (*оббігти*);

б) подовження м’яких і пом’якшених приголосних звуків (*ніччю*).

7. Збіг приголосних.

Збіг приголосних простежується в таких випадках:

- якщо корінь починається тим самим звуком, на який закінчується префікс (*відділити*);

- якщо корінь чи основа слова закінчується тим самим звуком, яким починається суфікс (*щоденний, розрісся*);

- якщо перша частина складноскороченого слова закінчується тим самим звуком, яким починається друга (*військкомат – військовий комісаріат, юннат – юний натураліст*);

- у наголошених прикметникових суфіксах **-енн(ий), -анн(ий)**, що вказують на вищий ступінь вияву ознаки або можливість чи неможливість дії (*здоровенний, здійснений, нездійснений*). Буквосполучення **нн** зберігається і в словах, утворених від таких прикметників (*здійсненність*);

- у прикметниках на **-енн(ий)** старослов'янського походження (*благословенний, огненний, священний*).

Зверніть увагу! Треба розрізняти такі слова, як *здійснений* (який може здійснюватися) і *здійснений* (який уже здійснився); *нездоланий* (непереможний) і *нездоланий* (якого не подолаєш) тощо. Ці слова розрізняються лексичним значенням, вимовою і написанням.

8. Подовження приголосних.

Подовжуються приголосні [д'], [т'], [з'], [с'], [ц'], [л'], [н'], [ж'], [ч'], [ш'] між голосними в таких випадках:

- в іменниках середнього роду на **-я** (*збіжжя, знання, існування, зілля*);

- у деяких іменниках чоловічого і жіночого роду на **-я** (*суддя, Ілля, рілля, стаття*);

- перед **я, ю** в прислівниках типу *знання, спросоння, навмання, попідвіконню попідтинню*;

- в іменниках жіночого роду, що закінчуються на голосний, у формі орудного відмінка однини перед кінцевим **-ю** (*річчю, подорожжю*);

- у формах теперішнього часу дієслова *лити* та похідних від нього (*ллю, зілляти*).

Винятки:

- іменники середнього роду на **-я**, що означають назви малих за віком тварин (*гусеня, каченя*);

- слово *стаття* у формі родового відмінка множини – *статей*;

- слова *кутя, попадя, свиня*, форми числівника *третья, третє* та ін.

Примітка. Подовження зберігається і в усіх похідних словах (*стаття – статтями, гілля – гіллячка*).

Зверніть увагу! Приголосні подовжуються, якщо стоять між голосними (*миттю, стаття, але: радістю, безсмертя*). Не подовжуються губні приголосні та [р] (*любов'ю, матір'ю*).

9. Правила переносу.

Слова переносять з рядка в рядок за складами. Наприклад: *гай-ка, ко-ло-дязь*. Але при цьому є деякі обмеження, а саме:

1. Не розриваються буквосполучення, якими передаються звуки [дж], [дз], [дз'] (*гу-дзик, а не гуд-зик*).

2. Знак м'якшення і апостроф залишаються біля попередньої букви (*роз'-яснити, шість-ма*).

3. Одна буква не залишається в попередньому рядку й не переноситься в наступний (*оло-во*, а не *о-лово*).

4. При переносі складних слів не можна залишати в попередньому рядку букви другої частини слова, якщо вони не становлять складу (*багато-ступінчастий*, а не *багатос-тупінчастий*).

5. Не розриваються сполучення букв *йо, ьо* (*ра-йон, давньо-го*).

6. Не розриваються абрєвіатури (*АПК, АЕС*).

7. Не можна відривати ініціали від прізвищ (*Т.Г. Шевченко*, а не *Т.Г.-Шевченко*). Повні імена та імена по батькові для переносу можна розривати.

8. Не розриваються цифрові записи і скорочені слова при них, а також будь-які скорочення слів (*2004 р.*, а не *2004-р.*).

9. Не можна переносити в наступний рядок розділові знаки (крім тире), дужку, лапки, що закривають попередній рядок.

У решті випадків, які не підпадають під викладені правила, можна довільно переносити слова за складами (*Дні-про й Дніп-ро; се-стра й сест-ра; близь-кий і бли-зький; суспіль-ство й суспільств-во, зем-ля і зе-мля*).

Зверніть увагу! Хоча слова з рядка в рядок переносяться за складами, складоподіл і перенос часом не збігаються. Наприклад, слово *олія* можна поділити на склади (*о-лі-я*), а перенести – не можна (див. пункт 3 правил переносу).

Узагальнення

Слова діляться на склади і переносяться з рядка в рядок за складами.

Голосні звуки в наголошеній позиції та приголосні перед голосними вимовляються чітко. В інших позиціях звуки вимовляються нечітко, а тому потрібно знати правила їх передачі на письмі. Поширеними у вимові звуків є явища уподібнення, спрощення, чергування.

Апостроф позначає роздільну вимову твердого приголосного перед наступним м'яким [й].

У деяких випадках приголосні звуки вимовляються довше, ніж звичайно. На письмі їх позначають подвоєними буквами.

ТЕСТОВІ ЗАВДАННЯ

Орфографія

Варіант № 1

I. Вкажіть, у якому рядку допущено орфографічну помилку.

1. Мар'яна, дев'ять, з'явитися, Стеф'юк, Лук'янівка.
2. З'єднаний, рум'яний, дзвякнути, свято, цвях.
3. Без'ядерний, надвечір'я, п'явка, міжбрів'я, кров'ю.
4. Зоряний, солов'їний, буря, бур'ян, буряк.
5. Вітряк, духмяний, різдв'яний, торф'яний, морквяний.

II. Визначте, у якому рядку в усіх словах відбулося спрощення приголосних.

1. Форпостний, корисний, щасливий, улесливий, звісно.
2. Доблесний, усний, баластний, хвастливий, хворостняк.
3. Шістсот, провісник, вискнути, свиснути, гуснути.
4. Безвиїзний, власний, злісний, кістлявий, тижневий.
5. Ненависний, якісний, цілісний, месник, очисний.

III. У якому рядку всі слова пишуться з **ь**?

1. Поділ...ський, домен...щик, черешен...ці, кул...ці, гіл...ці.
2. Парас...ці, Гал...ці, Натал...ці, т...мяний, веселит...ся.
3. Приятел...ці, нен...ці, дон...ці, різ...бяр, добровол...ці.
4. Вел...можа, брех...ня, брен...кати, камін...чик, бат...ківський.
5. Бат...ківщина, бан...ці, склян...ці, бал...зам, баб...ці.

IV. Вкажіть, у якому рядку допущено помилку при переносі слів.

1. Ра-джу, міль-йон, роз-бій, три-главий, хо-джу.
2. Бур'-ян, морсь-кий, се-стра, больо-вий, Т. Г.-Шевченко.
3. Гай-ка, ріл-ля, при-йти, кіст-ка, по-дзвонити.
4. Сіль-ський, полу-м'я, ткаць-кий, без-смертний, розі-гнати.
5. Кукуру-дза, без-устанно, від-діл, братств-во, стат-тя.

V. У якому рядку між словами слід вживати прийменник **в**?

1. Був (у, в) архіві, сидів (у, в) барлозі, приїде (у, в) травні, плавати (у, в) океані.
2. Сидіти (у, в) ямі, позичити (у, в) Андрія, потреба (у, в) спілкуванні, приходити (у, в) четвер.
3. Зайди (у, в) інститут, вчитися (у, в) інтернеті, жити (у, в) Ірпені, їздити (у, в) Угорщину.
4. Бігти (у, в) сад, приїзд (у, в) Чернівці, бачив (у, в) журналі, ходив (у, в) музей.
5. Успіх (у, в) навчанні, стань (у, в) куток, візьми (у, в) тумбочці, запитай (у, в) касі.

VI. Вкажіть рядок, у якому в усіх словах слід писати літеру **и**.

1. Пр...тихлий, пр...білий, пр...білений, пр...добрятися, пр...віз.

2. Пр...горіти, пр...хороший, пр...хорошений, пр...спокійний, пр...землити.
3. Пр...бічник, пр...блуда, пр...вітність, пр...кидатися, пр...звук.
4. Пр...знатися, пр...дорогий. пр...жорстоко, пр...мерзання, пр...кумедний.
5. Пр...думати, пр...пізнатися, пр...кордонник, пр...стол, пр...людія.

VII. Вкажіть, у якому рядку на місці пропущеної літери слід писати **и**.

1. С...мпатія, л...мон, с...стема, ас...метрія, ц...ферблат.
2. Єг...пет, Пар...ж, с...луєт, в...кінг.
3. Р...нг, к...ргиз, ж...раф, б...лет, ц...клон.
4. В...мпел, г...гант, в...траж, ф...рма, к...моно.
5. Ф...ніш, д...зель, б...нт, д...сципліна, д...спут.

VIII. Вкажіть, у якому рядку в усіх словах відбувається подвоєння приголосних звуків.

1. Ел...ада, Інес...а, ман...а, інтремец...о, примадон...а.
2. Апол...он, ко...отація, гун...и, гол...андський, брут...о.
3. Бел...естристика, комун...а, віл...а, тон...а, ім...іграція.
4. Бул...а, сюр...реалізм, мадон...а, нет...о, Гол...андія.
5. Беладон...а, ван...а, Буд...а, барок...о, ір...еальний.

IX. Вкажіть, у якому рядку у всіх словах пропущено літеру **е**.

1. П...ч...ніг, х...тренський, мат...мат...ка, тр...вога, к...п'яток.
2. Бр...ніти, бл...щати, л...ман, м...лькати, к...сіль.
3. Д...таль, д...р...вце, тихес...нько, к...рувати, д...путат.
4. Ц...тата, кор...чнюватий, крол...к, сл...вов...й, п...рій.
5. Зах...сник, майст...р, ч...пурний, д...сяток, трен...р.

X. У якому рядку між словами слід вживати сполучник **й**.

1. Золото (і, й) срібло, місяць (і, й) зорі, сидіти (і, й) мріяти, сміх (і, й) сльози.
2. Червоне (і, й) біле, приходять (і, й) допомагає, дощ (і, й) сніг, весела (і, й) щаслива.
3. Ручка (і, й) олівець, мороз (і, й) вітер, цікаво (і, й) весело, купив (і, й) приніс.
4. Помідори (і, й) огірки, фрукти (і, й) овочі, діти (і, й) онуки, вчителі (і, й) інженери.
5. Інститути (і, й) університети, правда (і, й) кривда, хліб (і, й) сіль, читати (і, й) переказувати.

XI. Виберіть рядок, у якому в усіх словах подвоюється буква **н**.

1. Бегдоган...ий, лавин...ий, смажен...ий, левин...ий, освітлен...ий.
2. Антен...ий, годин...ик, огнен...ий, страшнен...ий, священ...ик.
3. Олов'ян...ий, орлин...ий, зчепле...ий, латун...ий, височен...ий.
4. Електрон...ий, ешелон...ий, лимон...ий, колон...ий, однозмін...ий.
5. Поколін...я, жадан...ий, написан...ий, адресован...ий, навчальн...ий.

ХІІ. Вкажіть, у якому рядку всі слова написано правильно.

1. Сфотографувати, без клопоту, з шибок, з черги, душчий.
2. Безжурний, пісчаний, дужчий, молодший, ложка.
3. Стомиться, сідити, косьба, просьба, книжка.
4. Борідка, ягідка, квітка, юшка, дужка.
5. Ближчий, розкішний, дьохтю, казка, легший.

Варіант № 2

I. У якому рядку в слові допущено орфографічну помилку?

1. Свято, буряк, міжгір'я, бур'ян, кур'єр.
2. З'єднаний, з'їхати, з'явитися, об'єм, під'їхати.
3. Роз'яснений, дит'ясла, пів'яблука, підв'язати, розм'якшити.
4. Рум'яний, дзвякнути, цвях, дев'ятнадцять, торф'яний.
5. М'ясо, м'язи, з'їзд, буря, моркв'яний.

II. Вкажіть, у якому рядку всі слова пишуться з **ь**.

1. Донец...кий, чернівець...кий, Гриць...ко, різ...ко, сон...ця.
2. Багат...ма, кін...чик, міл...йон, ремін..., літ...ні.
3. Кіл...це, їдал...ня, учител...ство, німець...кий, доч...ці.
4. Ручен...ка, джерел...це, Ковал...чук, вуз...ко, лял...ці.
5. Т...мянний, радіст..., корис...тю, брен...кати, сім...десять.

III. Зазначте, у якому рядку допущено помилки при переносі слів.

1. Ор-ля, йо-му, сон-ний, пі-джак, від-стань.
2. Віч-но, яй-це, буль-йон, бов-ваніти, без'-язикий.
3. Батальй-он, всьо-го, дит-'ясла, ін-ший, Ал-ла.
4. Кур-йоз, пів'-яблука, іс-тина, чай-ка, кіст-лявий.
5. Без-звучний, вйо-кати, во-джу, зіл-ля, ві-діганти.

IV. У якому рядку між словами слід вживати прийменник **в** ?

1. Бігти (у, в) сад, зайти (у, в) клас, удар (у, в) спину, жити (у, в) Львові.
2. Успіх (у, в) навчанні, читала (у, в) газеті, приніс (у, в) кишені, узяв (у, в) друга.
3. Бачив (у, в) сусіда, відніс (у, в) хату, знайди (у, в) бібліотеку, стати (у, в) пригоді.
4. Була (у, в) Індії, плавати (у, в) озері, жила (у, в) Одесі, служити (у, в) армії.
5. Сидіти (у, в) автобусі, запитати (у, в) автора, працювати (у, в) аптеці, жив (у, в) брата.

V. Виберіть рядок, у якому в усіх словах приголосні звуки подвоюються.

1. Буд...а, бравіс...імо, фін..., ан...али, бул...а.
2. Інтермецо...о, барок...о, Ізабел...а, пен...і, Брюс...ель.
3. Клас..., ідил...ія, Апол...он, віл...а, андор...ський.
4. Лібрет...о, ват..., брут...о, мот...о, бон...а.
5. Марок...о, ір...аціональний, Рус...о, Ват..., ман...а.

VI. У якому рядку в усіх словах відбулося спрощення приголосних?

1. Тріснути, тижневик, контрастний, пестливий, улесливий.
2. Рідкісний, ненависний, комендантський, якісний, захисний.
3. Форпостний, пісний, кількісний, баластний, обласний.
4. Шістсот, кістлявий, гігантський, студентський, чесний.
5. Улесливий, цілісний, серце, шелеснути, власний.

VII. Вкажіть, у якому рядку на місці пропущеної літери слід писати *и*.

1. З...гзаг, с...луєт, ц...клон, к...лограм, д...алог.
2. Д...зель, к...ргиз, ж...лет, ж...раф, б...лет.
3. В...траж, к...парис, ф...ніш, т...тан, Ч...кого.
4. Р...нг, експер...мент, д...сципліна, д...спут, Браз...лія.
5. Рад...ус, к...сет, к...нджал, к...но, граф...к.

VIII. У якому рядку між словами слід вживати сполучник *і*.

1. Золото (і, й) срібло, співає (і, й) танцює, день (і, й) ніч, альбоми (і, й) олівці.
2. Ручка (і, й) олівець, місяць (і, й) зорі, правда (і, й) кривда, сміється (і, й) плаче.
3. Сміх (і, й) сльози, товариш (і, й) брат, прийшов (і, й) побачив, жив (і, й) допомагав.
4. Чорне (і, й) біле, вгору (і, й) вниз, дав (і, й) узяв, світло (і, й) темрява.
5. Приходить (і, й) допомагає, спостерігає (і, й) описує, здібна (і, й) талановита, батьки (і, й) діти.

IX. З'ясуйте, у якому рядку допущено орфографічну помилку.

1. Машинний, змінний, цінний, старанний, беззахисний.
2. Розніжений, розбросний, безземельний, беззаконний, південний.
3. Іменник, бризкання, коріння, латаття, піддашся.
4. Віддзеркалення, ссавці, стаття, цілинник, юннат.
5. Взуття, тертя, угіддя, надбання, нариччя.

X. Вкажіть рядок, у якому в усіх словах слід писати літеру *е*.

1. Пр...стрій, пр...блуда, пр...никлий, пр...вілей, пр...язнь.
2. Пр...года, пр...міальний, п...редмістя, пр...д'явник, пр...милий.
3. Пр...мудрість, пр...стол, пр...дивний, пр...красний, пр...док.
4. П...редбачити, пр...гаряче, п...редній, пр...вітати, пр...зентація.
5. Пр...вокзальний, п...рейменування, пр...дорого, пр...дніпровський, пр...тензія.

XI. У якому рядку допущено орфографічну помилку?

1. Район, гайок, майонез, медальйон, бульйон.
2. Бадьорий, вольовий, гільйотина, гайочок, войовничий.
3. Льонарство, чотирьох, мільон, льодяник, вйокати.
4. Серйозний, павільйон, мальовничий, Селезньюв, майор.
5. Синього, нижнього, войовничий, йодистий, майоріння.

XII. Визначте, у якому рядку всі слова написано правильно.

1. Скинути, змішати, зсипати, зчищати, зпалити.
2. Скласти, зв'язати, зробити, зфотографувати, зволожити.
3. Змити, зняти, створити, збагнути, зписати.
4. Спиляти, зварити, схилити, зкопати, сфотографувати.
5. Стерти, сплющити, зсунути, спутати, стверджувати.

Варіант № 3

I. Вкажіть, у якому рядку всі слова пишуться з **ь**.

1. Брен...кіт, дон...ка, нян...ка, кобзар..., с...огодні.
2. Т...мянний, різ...бяр, радіст..., с...міх, корис...тю.
3. Снит...ся, косит...ся, лял...ці, виховател...ці, дівчинон...ці.
4. Київс...кий, с...вято, тіл...ки, здаєт...ся, Натал...чин.
5. Ган...ба, пісен..., кін..., близ...ко, лікар...

II. Вкажіть, у якому рядку допущено помилку при переносі слів.

1. Зруй-нувати, сльо-за, бо-йовий, наро-дження, лег-кий.
2. Зав-госп, знан-ня, від-дати, від-значити, 10-мм.
3. Полу-м'я, яб-луко, йо-му, бать-ко, ве-сна.
4. Вліт-ку, де-який, лій-ка, близько-східний, військ-ком.
5. Аг-рус, заво-йовник, кольо-ри, без-звучний, роз-плющити, ві-дігнути.

III. У якому рядку в усіх словах відбулося спрощення приголосних?

1. Ненависний, пестливий, хвастуни, свистуни, тижневий.
2. Власний, безвиїзний, злісний, гігантський, кістлявий.
3. Тріснути, масний, хворостняк, вискнуту, писнути.
4. Ремісник, зап'ястний, навмисне, провісник, шістнадцять.
5. Серце, шелеснути, гуснути, цілісний, радісний.

IV. У якому рядку в усіх словах відбувається чергування **у/в**.

1. Уголос, умирати, укусити, умова, указка.
2. Урожай, уранці, усмішка, устигати, учитель.
3. Учорашній, усякий, уперед, уміння, уночі.
4. Умова, упоратися, указати, узимку, Ужгород.
5. Утомити, усний, урочистий, ураган, управління.

V. У якому рядку всі слова слід писати з апострофом?

1. Поголів...я, безриб...я, горохв...яний, В...язьма, п...ють.
2. Торф...яний, без...язикий, пів...яблука, дит...ясла, пір...я.
3. Об...ява, об...їзд, мор...як, черв...як, бур...як.
4. Об...єкт, ін...екція, св...ятковий, Св...ятослав, роз...яснити.
5. Дзв...якнути, р...яст, арф...яр, сузір...я, подвір...я.

VI. Вкажіть, у якому рядку допущено орфографічну помилку.

1. Вілла, комісія, бароко, голландець, група.
2. Брутто, Ясси, Діккенс, Руссо, нетто.
3. Інтелігенція, імміграція, іррегулярний, Ніцца, ірреальний.
4. Контрреволюція, апарат, колектив, сума, панна.

5. Барикада, ірраціональний, манна, шасі, мадонна.
- VII. Вкажіть, у якому рядку допущено орфографічну помилку.
1. Згрупувати, згаснути, здогадатися, змазати, змарнувати.
 2. Скрутити, стерти, схвилювати, скінчити, створити.
 3. Спинити, зчепити, скинути, сфотографувати, зносити.
 4. Схилити, ствердити, спутати, сплющити, списати.
 5. Збирати, збити, склепати, зпекти, звернути.
- VIII. Вкажіть, у якому рядку в орудному відмінку всі слова пишуться з подвоєними приголосними.
1. Повідь, міць, одіж, честь, молодість.
 2. Сіль, тік, піч, папороть, кров.
 3. Лань, дань, щедрість, подорож, ніч.
 4. Річ, мідь, галузь, паморозь, вісь.
 5. Скатерть, жовч, повінь, ніч, січ.
- IX. Вкажіть, у якому рядку допущено помилку при переносі слів.
1. Роз-квіт, роз'-яснити, з'юр-мились, рум'яний, коте-джі.
 2. Без-страшний, здоро-в'я, ща-стя, кві-тка, об'-ява.
 3. Дай-те, сим-вол, слов'-яни, розсад-жувати, во-їн.
 4. Від'-їзд, іс-тина, без-смертний, з'я-вилась, ріл-ля.
 5. Ас-фальт, сві-тло, піс-ня, кіль-це, больо-вий.
- X. У якому рядку на місці пропущеної літери слід писати **и**?
1. Ц...стерна, к...парис, сп...рт, Аркт...ка, п...нгвін.
 2. Арт...кль, С...нгапур, реж...сер, студ...я, тр...умф.
 3. Л...мон, дез...інфекція, ш...рма, колор...т, д...аграма.
 4. С...гнал, реч...татив, р...тм, бенз...н, д...алог.
 5. Алж...р, Ч...лі, ш...фр, д...спут, с...мпатія.
- XI. У якому рядку в усіх словах є подвоєні приголосні?
1. Угід...я, ворон...я, від...ати, щоден...о, впевнен...о.
 2. Подорож...ю, тін...ю, ніс...я, пас...я, бадьоріст...ю.
 3. Без...убий, ден...ий, хвилин...ий, роз...броїти, об...ігти.
 4. Годин...икар, широчен...ий, числен...ий, щаст...я, насін...я.
 5. Священ...ий, старан...ий, шален...ий, цін...ий, родин...ий.
- XII. Виберіть рядок, у якому всі слова пишуться з буквосполученням **йо**.
1. Ра...н, кра...вий, га...вий, павіль...н, кол...ровий.
 2. Ма...рить, медаль...н, ма...ор, Мурав...в, Пушкар...в.
 3. Сер...зно, буль...н, міль...н, Вороб...в, зна...мий.
 4. Ді...вий, ма...нез, ма...ріння, Солов...в, л...х.
 5. Во...вничий, га...чок, л...тчик, д...готь, бо...вий.

Варіант № 4

- I. З великої літери треба писати всі слова в рядку:
1. (Б, б)ерингове, (М, м)оре, (Б, б)іловезька, (П, п)уща.
 2. міста: (Б, б)іла (Ц, ц)церква, (К, к)ривий, (Р, р)іг.

3. (М, м)айдан, (Н, н)езалежності, народи (К, к)райної (П, п)івночі.
 4. (К, к)каменяр (про І. Франка), (П, п)арковий (М, м)іст.
- II. Виділене слово треба писати з малої літери в реченні:
1. Нарешті діждалися (**С, с**)наса — нехай бурштиняться меди!
 2. Олександр Іванович тихо проказав (**Т, т**)ургенєвські слова: «Життя не пустощі і не розвага; життя — то важкий труд».
 3. До незалежності (**В, в**)країнської держави додять ще треба правди і добра.
 4. Нещодавно відбувся з'їзд (**Р, р**)республіканської партії України.
- III. Усі слова з часткою **не** треба писати окремо в рядку:
1. Не /вклонившись, не /сприймати, не /завершена робота, не /дорогий, а дешевий.
 2. Не / вороги, не /сказане зопалу слово, не /можливий випадок, не /лишивши.
 3. Поле не /оране, не /завжди, не /можна сказати.
 4. Не /потрібно, не /знайома дорога, не /зупиняючись, не /відповідно.
- IV. Апостроф треба писати в усіх словах у рядку:
1. Бар...єр, висв...ятити, кожум...яка, лев...ячий.
 2. Верхів...я, горохв...яний, люб...язний, м...ятний.
 3. Подзв...якувати, конов...язь, безправ...я, розм...яклий.
 4. Варшав...яни, пан...європейський, зап...ястний, передз...їздівський.
- V. М'який знак треба писати в усіх словах у рядку:
1. Памороз..., обвін...чати, виріз...бити, зат...марити.
 2. У кишен...ці, кур...йоз, піт...ма, повіс...те.
 3. Нян...чин, кан...йон, нац...кувати, вигул...кнути.
 4. Дон...чин, консул...ський, на стежин...ці, неволен...ка.
- VI. Літеру **e** треба писати в усіх словах у рядку:
1. Б...нтежити, в...ретено, водохр...ще, горл...чка, мар...во.
 2. Благоч...стивий, м...нулий, запром...нитися, блюд...чко, знів...чений.
 3. Сут...ніти, зат...сатися, дуж...чка, закор...нілий, ч...рствий.
 4. Л...ментувати, лот...рея, горщ...ковий, кр...нделик, в...рболіз.
- VII. Літеру **и** треба писати в усіх словах у рядку:
1. М...слитель, обітн...ця, вел...чина, блюд...чко.
 2. Оз...ратися, м...гнути, ч...рвоний, л...сточок.
 3. Вих...лятися, заруч...ни, кр...хкий, граб...льки.
 4. Бач...ти, нож...чок, оз...мина, зл...денний.
- VIII. З подвоєними літерами треба писати всі слова в рядку:
1. Вил...яти, достемен...о, баритон...ий, засклен...ий.
 2. Беззакон...я, суд...івство, пів...ідра, жертвен...ий.
 3. Завзят...я, об...ризкати, віросповідан...ня, роз...утися.
 4. Від...ячити, заран...я, стат...ями, замріян...ість.

IX. В усіх словах іншомовного походження треба писати літеру **и** в рядку:

1. Каст...нг, антагон...зм, конт...нгент, д...спетчер.
2. Д...дакт...ка, конс...стенція, опт...мальний, диверт...смент.
3. Інст...нктивно, брав...симо, ц...тадель, парт...тура.
4. Ід...лічний, ц...ркуляційний, артер...альний, д...летанство.

X. В усіх словах іншомовного походження треба писати апостроф у рядку:

1. Вар...ете, деб...ють, П...ємонт, об...єкт.
2. Кар...єрист, п...юпітр, кутюр...є, в...єтнамки.
3. Миш...як, Х...юстон, комп...ютер, ф...єрд.
4. Фельд...єгер, ар...єргард, ф...юзеляж, б...єф.

XI. Усі слова треба писати разом у рядку:

1. Вічно/зелений,жовто/грудий, науково/фантастичний.
2. Дрібно/буржуазний, спортивно/оздоровчий, електро/ремонтний.
3. Важко/атлетичний, військово/патріотичний, мало/досвідчений.
4. Електро/магнітний, кам'яно/вугільний, приватно/власницький.

XII. Усі слова треба писати через дефіс у рядку:

1. Ботаніко /географічний, суспільно / історичний, суспільно /необхідний.
2. Товарно/грошовий, слов'яно/руський, соціально/культурний.
3. Словесно/образний, суспільно/корисний, спортивно/показовий.
4. Тоталітарно /адміністративний, суспільно /небезпечний, торф'яно /рослинний.

Варіант № 5

I. Апостроф треба писати в усіх словах у рядку:

1. Пів...яблука, задерев...янілий, лук...янівський, різьб...яр.
2. Безшлюб...я, пан...американський, дит...ясла, п...яльця.
3. Від...їжджати, пан...європейський, гострослів...я, сап...янці.
4. Від...єднати, бур...яний, гороб...ячий, торф...яний.

II. М'який знак треба писати в усіх словах у рядку:

1. Мен...шість, полуниц..., по-братерс...ки, калинон...ці.
2. Різ...бяр, с...огодні, барабан...щик, господарс...кий.
3. Вугіл...ля, лял...ці, русал...чин, пал...ці.
4. Ізмаїл...сякий, на вишен...ці, устан...те, пісен...ці.

III. Літеру **e** треба писати в усіх словах у рядку:

1. Вип...щений, долон...чка, удалеч...ні, ст...блина.
2. Книж...чка, город...на, б...нтежити, справ...дливий.
3. Ож...ледь, сив...на, замер...хтіти, л...вада.
4. Випл...каний, гус...ниця, защ...друвати, л...ментувати.

IV. Літеру **и** треба писати в усіх словах у рядку:

1. Ж...вця, кр...шталевий, л...цедій, виконав...ць.
2. Обітн...ця, вел...чина, блюд...чко, учит...ль.
3. Оз...ратися, об...режний, смород...на, каш...ль.

4. Бад...лина, нож...чок, озим..на, сут...ніти.
- V. З подвоєними літерами треба писати всі слова в рядку:
1. Поколін...я, вихован...ість, подорож...ю, узліс...я.
 2. Привіл...я, піднебес...я, привітніст...ю, прощан...я.
 3. Несказан...ий, роз...найомитися, гостин...ість, благословен...ий.
 4. Суцвіт...я, без...вучний, щоден...ий, водян...ий.
- VI. Обидва слова треба писати з великої літери в рядку:
1. (П, п)олярна ніч — (П, п)олярна зоря.
 2. (У, у)країнська Народна Республіка — (У, у)країнська повстанська армія.
 3. (П, п)артія захисників Вітчизни — Соціалістична (П, п)артія України.
 4. (П, п)івнічна Буковина — (П, п)івнічні країни.
- VII. Виділене слово треба писати з малої літери в реченні:
1. Суцільно зрубаний квартал (**К, к**)*арпатського* старого бору — немов який нестримний шквал пронісся, оголивши гору.
 2. Чумацький (**В, в**)*із* з-над рідного двора за хату котиться спроквола.
 3. Чумацький (**Ш, ш**)*лях* сріблиться в небесах.
 4. Сонце сміється, немов (**А, а**)*рхімед*, перевертаючи Землю на осінь.
- VIII. Усі слова з часткою **не** треба писати окремо в рядку:
1. Не /сподобатись, не /відчуваю, не /прочитана вчасно повість, не /дуже.
 2. Не /добиватися, не /сказаний, не /підтверджені дані, не /друг, а ворог.
 3. Не /завтра, не /друг, не /славити (ганьбити), не /щасний.
 4. Не /подолати, не /зламавши, не /навідати, не /розв'язані проблеми.
- IX. В усіх словах іншомовного походження треба писати літеру **и** в рядку:
1. Д...сертація, апл...кація, д...спут, д...ктор.
 2. С...стема, вент...ляція, ц...вілізація, рад...ус.
 3. Д...плом, аналог...я, д...регент, д...зертир.
 4. Д...ректор, р...нг, мотоц...кл, д...сципліна.
- X. В усіх словах іншомовного походження треба писати м'який знак у рядку:
1. Бул...вар, конференс...є, к...янті, кан...йон.
 2. Кул...мінація, круп...є, бул...дозер, модел...єр.
 3. Пас...янс, едем...вейс, п...єдестал, барел...єф.
 4. Мантил...я, квадрил...йон, ал...батрос, модел...єр.
- XI. Усі слова треба писати разом:
1. Взаємо/допомога, взаємно/перпендикулярний, світло/споглядання.
 2. Автомобільно/шляховий, спец/технологія, товаро/забезпечення.
 3. Стале/плавильний, тридцяти/градусний, аграрно/індустріальний.
 4. Вертольото/будування, соціо/економічний, стерео/звучання.
- XII. Усі слова треба писати через дефіс у рядку:
1. Науково/технічний, всесвітньо/відомий, світло/коричневий.

2. Синьо/зелений, воєнно/стратегічний, російсько/український.
3. Національно/визвольний, жовто/гарячий, кисло/солодкий.
4. Історико/культурний, синьо/окий, військово/спортивний.

Варіант № 6

I. Позначте рядок, у всіх словах якого потрібно вставити **е**:

1. В..ликий, н..су, з..елений, ш..рокий.
2. Кл..котіти, д..р..во, тр..мати, в..сло.
3. П..ньок, ж..ве, с..стра, дзв..ніти.
4. Б..р..гти, поч...нати.
5. З..мля, в..сна, пш..ниця, с..ло.

II. Позначте рядок, у якому всі слова пишуться з апострофом:

1. Пір..я, в..юнок, вінок, з..їзд.
2. В..язати, св..ято, від..їзд, сузір..я.
3. Сім..я, з..явитися, подвір..я, п..еса.
4. Об..їзд, дев..ять, пере...їзд, п...ять.
5. Роз..ятрити, під..хід, б..ють, об..ява.

III. Позначте рядок, у всіх словах якого потрібно вставити **и**:

1. Кр..ва, тр..мати, м..нулий, ш..рокий.
2. Ш..рокий, ж..вий, к..шеня, н..су.
3. Св...стіти, д..ржати, кр..шити, пр..бити.
4. Ш..потіти, кр..ло, математ..ка, поч..нати.
5. Д..шу, к..слиця, в..сняний, с..нява.

IV. Позначте рядок, у якому всі слова пишуться і вимовляються однаково:

1. Магазин, калина, день, осінній.
2. Боротьба, життя, візник, кажуть.
3. Щастя, казка, синій, високо.
4. Умиваєшся, холодний, пісня, біляк.
5. Морозний, двірник, віник, читається.

V. Позначте рядок, у всіх словах якого потрібно вставити літеру **ь**:

1. Гор..кий, ніжніс..ть, тр..ом.
2. Будуют..ся, л..ється, гуцул..ський.
3. Цвірін..кати, різ..бяр, ремін..чик.
4. С..огодні, міл..йон, стан..ся.
5. Тюр..ма, емал..ований, нян..ці.

VI. Позначте рядок, у всіх словах якого потрібно вставити префікс **с-**:

1. ..ціпити, ..коротити, ..клад.
2. ..хотіти, ..хил, ..фотографувати.
3. ..творити, ..садити, ..казати.
4. ..пробувати, ..колотити, ..шити.
5. ..житися, ..палахнути, ..формувати.

VII. Позначте рядок, у якому всі слова пишуться з префіксом **пре-**:

1. ..вабило, ..гарний, ..фікс.

2. ..погано, ..тулок, ..мудрість.
3. ..зирство, ..стол, ..краса.
4. ..хороший, ..красно, ..мудрий.
5. ..подобний, ..ярок, ..пишний.

VIII. Позначте рядок, у якому потрібно вставити однакову літеру у всіх словах:

1. Ле..кий, во..кий, бі..ти, ді..тяр.
2. Соло..кий, бри..кий, боро..ьба, зага..ковий.
3. Бря..кіт, ба...кий, сли..ко, бу..ковий.
4. Ва..кий, ді..ка, до..ка, дорі..ка.
5. Кри..кий, во..зал, кі..ті, кри..ти.

IX. Виберіть рядок, у якому всі власні назви беруться в лапки:

1. Журнал Київ, свято Спасівка, роман Вир.
2. Медаль За відвагу, порт Одеса, автобус Ікарус.
3. Завод Радар, товариство Просвіта, орден Богдана Хмельницького.
4. Вулиця Боричів Тік, стадіон Динамо, ресторан Либідь.
5. Ріка Либідь, кінотеатр ім. Т. Г. Шевченка, кав'ярня Мрія.

X. Позначте рядок, у якому всі іншомовні слова написано правильно:

1. Сюрприз, електрика, арифметика.
2. Візерунок, футбол, директор, комісія.
3. Експозиція, бульдозер, бухгалтерія, циферблат.
4. Екземпляр, спектакль, горизонт, дефект.
5. Апельсін, комбайн, баскетбол, графік.

XI. Позначте рядок, у якому замість крапок скрізь потрібно вставити літеру **й**:

1. Було ..мовірно, трави ... квіти, ... мій товариш.
2. Микола ... Остап, горде ..менння, вишні ... сливи.
3. Було ... загуло, Олена ... Семен, хто ... як.
4. Свідомо ... весело, дні ... ночі, ..деться про світло.
5. Тісто ... фрукти, Оля ... Юля, довелося ..ти.

XII. Позначте рядок, у якому всі приклади потрібно писати окремо:

1. Місто /Москва, заєць /русак, трава /звіробій.
2. Учений /фізик, ріка /Дніпро, красуня /дівчина.
3. Гора /Ведмідь, велетень /завод, трава /полин.
4. Розрив /трава, льон /довгунець, дерево /калина.
5. Рак /самітник, озеро /Свитязь, художник /портретист.

ЛІТЕРАТУРА

1. Азарова Л.Є., Горчинська Л.В., Корженко З.П. Практичний курс з української мови для слухачів Ін ДП. Орфографія. Синтаксис. Навчальний посібник. – Вінниця: ВНТУ, 2007.
2. Бевзенко С.П. та ін. Сучасна українська мова. Синтаксис: Навч. посіб. – К.: Вища школа, 2005. – 270 с.
3. Сучасна українська мова: Підручник (О.Д. Пономарів, В.В. Різун, Л.Ю. Шевченко та ін.; За ред. О.Д. Пономаріва. – К.: Либідь, 2001.
4. Український орфографічний словник: Близько 155000 слів / НАН України; Уклад. В.В. Чумак, І.В. Шевченко, Л.Л. Шевченко. – К.: Вид-во “Довіра”, 2005. 1069 с.
5. Український правопис. – К., Наукова думка. – 2007.
6. Фурдуй М.І. Українська мова: Практикум з правопису: Навчальний посібник. – К.: Либідь, 2004.
7. Чак Є. Складні випадки правопису та слововживання. – К., А.С.К., 1998.
8. Шкурятяна Н. Г., Шевчук С. В. Сучасна українська літературна мова: Модульний курс: навч. посіб. – К.: Вища школа, 2007. – 823 с.
9. Ющук І.П. Практикум з правопису української мови. – К., 2005.

ДОДАТКОВА ЛІТЕРАТУРА

1. Азарова Л.Є., П'яст Н.Й. Українське ділове мовлення. Частина І. – Вінниця: ВНТУ, 2007.
2. Азарова Л.Є., П'яст Н.Й., Іванець Т.Ю. Професійне спілкування науково-технічних працівників і студентів інженерних спеціальностей. – Вінниця: ВНТУ, 2008.
3. Абрамчук О.В. Методичні рекомендації до дисципліни “Українська мова за професійним спілкуванням” для студентів 3-4 курсів із спеціальностей денної і заочної форми навчання. – Вінниця: ВНТУ, 2008.
4. Глушик С.В., Дияк О.В., Шевчук С.В. Сучасні ділові папери. – К.: “А.С.К.”, 2004.
5. Ділова українська мова: Навчальний посібник (За ред. О.Д. Горбула. – К.: “Знання”, КОО, 2004.
6. Зубков М.Г. Сучасна українська ділова мова: Підручник. – 3-тє вид., доп. – Х.: Торсінг, 2003.
7. Мацюк З., Станкевич І. Українська мова професійного спілкування: навч. посіб. – К.: Каравела, 2005. – 352 с.
8. Михайлюк В.О. Українська мова професійного спілкування. – К.: Професіонал, 2005.
9. Українська мова: Енциклопедія. – К.: Вид-во “Українська енциклопедія” ім. М.П. Бажана, 2004. – 824 с.
10. Шевчук С.В. Українське ділове мовлення: Навчальний посібник. – К.: Вища школа, 2000.

Навчальне видання

**АЗАРОВА ЛАРИСА ЄВСТАХІЇВНА
КУХАРЧУК ГАЛИНА ВІКТОРІВНА
ОЛІЙНИК ЛАРИСА ІВАНІВНА
ЦВІРКУН ОЛЬГА МИКОЛАЇВНА**

МЕТОДИЧНІ ВКАЗІВКИ
«Матеріали з української мови для підготовки до
зовнішнього незалежного оцінювання
слухачів ЗФМШ. Тести»

Редактор _____
Коректор _____

Оригінал-макет підготовлено О. Цвіркун

Підписано до друку
Формат 29,7 × 42 ¼. Папір офсетний.
Гарнітура Times New Roman.
Друк різнографічний. Ум. друк. арк.
Наклад прим. Зам. №

Вінницький національний технічний університет,
науково-методичний відділ ВНТУ.
21021, м. Вінниця, Хмельницьке шосе, 95,
ВНТУ, к. 2201.
Тел. (0432) 59-87-36.
Свідоцтво суб'єкта видавничої справи
серія ДК № 3516 від 01.07.2009 р.

Віддруковано у Вінницькому національному технічному університеті
в комп'ютерному інформаційно-видавничому центрі.
21021, м. Вінниця, Хмельницьке шосе, 95,
ВНТУ, ГНК, к. 114.
Тел. (0432) 59-81-59
Свідоцтво суб'єкта видавничої справи
серія ДК № 3516 від 01.07.2009 р.